

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮОНА

**ВИКЛАДАЦЬКА ПРАКТИКА ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ НАУКОВОГО
СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ**

Навчальна програма

Викладацька практика для здобувачів наукового ступеня доктора філософії:
навчальна програма / Укладач – М.П. Вовк; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. – Київ, 2020. – 103 с.

Рецензенти:

Лук'янова Л.Б. – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Семенов О.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Укладач:

Вовк М.П. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України.

У навчальній програмі викладацької практики представлено власне програму, у якій розкрито основні організаційні засади її проходження, етапи, форми і методи роботи, особливості планування та звітності за її результатами у межах реалізації освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії. Розроблено рекомендації щодо змісту і форм її успішної організації у закладах вищої і фахової передвищої. Укладено глосарій базових понять до викладацької практики. У додатках представлено зразки супровідних документів до проведення викладацької практики: угода з закладом освіти, що є партнером у реалізації практичної складової підготовки майбутніх викладачів-дослідників, індивідуальна програма проходження викладацької практики, щоденник і звіт про проходження викладацької практики.

Навчальну програму укладено для майбутніх докторів філософії педагогічного фаху, викладачів – керівників викладацької, асистентської, стажерської практик, гарантів освітньо-наукових програм, менеджерів закладів вищої і фахової перед вищою освітою.

ЗМІСТ

Навчальна програма викладацької практики.....	4
Рекомендації до кожного виду роботи у межах проходження викладацької практики.....	15
Оцінювання результатів проходження викладацької практики.....	34
Додатки	37
<i>Додаток 1. Положення «Про проходження викладацької практики здобувачами наукового ступеня доктора філософії у галузі 01 Освіта / педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.....</i>	<i>38</i>
<i>Додаток 2. Угода про забезпечення умов для проходження викладацької практики здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 01 Освіта / педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки (зразок).....</i>	<i>49</i>
<i>Додаток 3. Індивідуальна програма проходження викладацької практики здобувача наукового ступеня доктора філософії (зразок).....</i>	<i>54</i>
<i>Додаток 4. Щоденник проходження викладацької практики здобувача наукового ступеня доктора філософії (зразок).....</i>	<i>55</i>
<i>Додаток 5. Звіт про проходження викладацької практики здобувача наукового ступеня доктора філософії (зразок).....</i>	<i>67</i>
Глосарій.....	70
Рекомендована література.....	99

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ

Анотація

На сучасному етапі реформування системи підготовки науково-педагогічних кадрів посилюється необхідність удосконалення практичної складової, адже соціум висуває якісно нові вимоги до викладача-дослідника. Відповідно національна система підготовки здобувачів ступеня доктора філософії потребує реформування з метою формування спектру професійних компетентностей, зокрема здатності до ефективної викладацької діяльності з використанням інновацій, спродукованих за результатами науково-дослідницької роботи у галузі освітніх, педагогічних наук.

Здобувач ступеня доктора філософії має володіти теорією і практикою викладацької діяльності в умовах вищої школи, високим рівнем мовнокомунікативної культури, педагогічної майстерності, здатністю створювати інноваційні технології у галузі освітніх, педагогічних наук та ретранслювати їх в освітню практику підготовки майбутніх фахівців різного фаху, бути готовим до самоосвіти і самовдосконалення у педагогічній діяльності упродовж життя, уміти використовувати й адаптовувати в освітньому процесі результати власної науково-дослідницької діяльності.

Метою викладацької практики є формування здатності конструювати педагогічний процес на основі сформованості аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних педагогічних умінь, які опосередковуються змістом і цінностями особистості викладача-дослідника.

Завдання викладацької практики:

- оволодіти здатністю ефективно застосовувати основні психологічні і педагогічні концепції, положення, теорії у викладацькій діяльності; здатність бути наставником молодших колег у вдосконаленні викладацької діяльності; здатністю до професійного самоосвіти, самозростання, самореалізації у процесі викладацької роботи;

- формування здатності до використання прийомів педагогічної майстерності, зокрема прийомів вербальної та невербальної комунікації;
- формування вміння вибудовувати педагогічну взаємодію на засадах співробітництва та партнерства;
- оволодіння технікою налаштування на педагогічну діяльність та технікою керування психічним самопочуттям;
- формування здатності до активного слухання;
- оволодіння прийомами та методами цілеспрямованого професійного вдосконалення.

Загальні компетентності:

- аналітичні уміння – здатність до пошуку, відбору, аналізу й оброблення інформації, до формулювання самостійних тверджень, положень, оцінок (ЗК 1);
- критична самооцінка – здатність визначати та задовольняти потреби особистісного та наукового розвитку на основі рефлексивного аналізу викладацької діяльності (ЗК 3);
- комунікація – здатність спілкуватися результативно в усній та письмовій формах у фаховому і нефаховому середовищі; уміння міжособистісної взаємодії у контексті організації командної роботи, представлення результатів діяльності через різні інформаційні ресурси (ЗК 4);
- здатність до рефлексії – здатність допомагати іншим у процесі викладацької діяльності, через наставництво, у ході організації і участі у проектній діяльності, командній роботі під час семінарських, практичних занять (ЗК 5);
- працювати етично – здатність до реалізації етичних норм у викладацькій діяльності, що сприяє розвитку загальної культури й соціалізації особистості, дотриманню етичних цінностей (ЗК 6);

- креативність – здатність генерувати нові ідеї; творчо вирішувати проблеми у процесі викладацької діяльності; здатність до безперервного творчого саморозвитку (ЗК 9).

Фахові компетентності:

- готовність до здійснення власної аналітико-синтетичної діяльності з метою визначення специфіки предмету дослідження, рівня його віддзеркалення в науковій літературі та розробки власних теоретичних конструктів, адекватних особливостям розв’язання обраної проблеми у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих (ЗФ 1);
- продуктивна фахова комунікація українською мовою (ЗФ 3);
- готовність до генерації власних ідей щодо наукових інновацій (ЗФ 4);
- здатність використовувати інформаційні ресурси в галузі сучасних інформаційних технологій для вирішення експериментальних і практичних завдань (ЗФ 5);
- здатність ефективно застосовувати основні психологічні і педагогічні концепції, положення, теорії у викладацькій діяльності (ЗФ 7);
- уміння педагогічного проектування навчання дорослих, здатність до організації і проведення інтерактивних навчальних занять; уміння використовувати набуті знання у професійній і громадській діяльності; здатність застосовувати набуті знання, сучасні досягнення з педагогіки, психології та їх субдисциплін, інших наук у професійній діяльності. Здатність використовувати інформаційні технології для успішного проектування, організації викладацької і науково-дослідницької діяльності (ЗФ 12);
- здатність до використання прийомів педагогічної майстерності, прийомів вербальної та невербальної комунікації; вміння вибудовувати педагогічну взаємодію на засадах співробітництва

та партнерства; володіння технікою налаштування на педагогічну діяльність та технікою керування психічним самопочуттям; здатність до активного слухання; оволодіння прийомами та методами цілеспрямованого професійного вдосконалення (ЗФ 11);

- здатність застосовувати самоаналіз та самооцінку. Здатність моделювати у професійному бутті динаміку власного професійно-культурного розвитку у вимірах потенціалу таких властивостей особистості, як комунікативність, інтелектуальність, інноваційність; здатність до реалізації професійної творчості як засобу кар'єрного руху на рівні її впливу на професійно-культурний розвиток; до професійної самоосвіти і самовиховання (ЗФ 13).

Предметними результатами викладацької практики є:

- здатність розв'язувати проблеми викладацької діяльності, удосконалення змісту, форм, методів навчання шляхом використання можливостей сучасних інноваційних технологій у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих (ПР 7);
- здатність вирішувати проблеми дослідницької, викладацької діяльності шляхом використання можливостей Інтернет-ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій (ПР 10);
- здатність конструювати педагогічний процес на основі сформованості аналітичних, прогностичних, проєктивних умінь, які опосередковуються змістом і цінностями особистості викладача-дослідника; здатність будувати відносини та партнерство з учасниками освітнього процесу без упередженого ставлення до їх індивідуальних потреб; визначати та задовольняти потреби особистісного та наукового розвитку; реалізовувати ціннісні установки, етичні принципи у процесі професійної комунікації (ПР 11);

- здатність визначати відповідні завдання викладання і навчання та окреслювати їх таким чином, щоб просувати та трансформувати наукові знання в освітній практиці; визначати, поважати та керуватися етичними, культурними та іншими принципами у викладацькій діяльності (ПР 13);
- здатність розв’язувати процесуальні проблеми організації навчання у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих, що передбачає вміння адаптовувати технології навчання з урахуванням індивідуальних освітніх потреб та розробляти інноваційні технології з метою удосконалення освітнього процесу (ПР 18);
- здатність проектувати власне професійне сходження у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих (ПР 19).

Викладацької практика складається з двох етапів. Відповідно на кожному етапі передбачено виконання певних завдань.

ЕТАПИ ПРАКТИКИ

Завдання	Види діяльності	Форма звітності
I етап		
Відвідування лекційних занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання (4 год.)	Відвідати лекційне заняття, зазначити вид лекції, проаналізувати мету, форми і методи навчання, ресурсне забезпечення, особливості візуалізації навчального матеріалу, специфіку прояву педагогічної майстерності викладачем тощо. Доцільно за результатами відвідування організувати дискусію, дискусійну платформу, бесіду, «мозковий штурм» тощо.	Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.
Відвідування практичних / семінарських занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання (4 год.)	Відвідати практичні / семінарські заняття, зазначити вид заняття, проаналізувати мету, форми і методи навчання, ресурсне забезпечення, особливості візуалізації навчального матеріалу, специфіку прояву педагогічної майстерності викладачем тощо. Доцільним за результатами відвідування організувати дискусію, дискусійну платформу, бесіду, «мозковий штурм» тощо.	Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.
Ознайомлення з роботою студентських наукових гуртків, товариств, дослідницьких груп (2 год.)	Важливо ознайомитися з документами наукового гуртка, відвідати декілька засідань. Акцентувати увагу на результатах діяльності гуртка, взаємодії між викладачами і студентами.	Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.
Ознайомлення з інформаційними,	Здійснити оглядову екскурсію бібліотечними	Тезисно схарактеризувати

бібліотечними ресурсами закладу вищої освіти (4 год.)	фондами, зокрема віртуальними ресурсами бібліотечного фонду, узагальнити джерела з урахуванням специфіки дисертаційного дослідження, насамперед експериментального змісту.	результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.
Проведення семінарських/практичних занять з педагогічних / психологічних дисциплін зі студентами (2 год.)	Зреалізувати всі етапи проведення семінарських / практичних занять: підготовчий етап (добір теоретичних положень, розкриття ключових понять теми, визначення мети, доцільних форм і методів, ресурсів тощо), власне проведення (спроєктувати хід реалізації заняття), підсумковий (аналіз огріхів і позитивних моментів заняття).	Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.
Розроблення інтерактивних занять на основі використання інноваційних форм і методів викладання (4 год.)	Підготовка матеріалів до занять (лекційних, практичних, семінарських) на основі добору інтерактивних форм і методів, інновацій з урахуванням міждисциплінарних зав'язків. Доцільно на дискусійній панелі представити результати власних розробок з використанням методу самооцінювання.	Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.
Розроблення матеріалів (анкет, опитувальників, завдань тощо) з метою здійснення експериментальної роботи у межах дисертаційного	Здійснити добір інструментарію для проведення експериментальної роботи, подальшого розроблення науково-методичних рекомендацій за темою дисертаційної роботи.	Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі,

дослідження (4 год.)		окресливши позитивні та негативні аспекти.
Підготовка виступу у межах проведення науково-практичного заходу у закладі вищої освіти (конференції, семінарів, кафедральних засідань тощо) (4 год.)	Проходження всіх етапів підготовки, власне представлення та підведення підсумків за результатами виступу у межах науково-практичного заходу у закладі вищої освіти (конференції, семінарів, кафедральних засідань тощо). Особливо важливим є підсумковий етап, на якому аспіранти мають поділитися рефлексивними оцінками виступів.	Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.
Підготовка звіту і презентація результатів проходження викладацької практики на засіданні випускового відділу (4 год.)	Підготовка звітної документації, презентаційних матеріалів. Важливо окреслити перспективи власного самовдосконалення у викладацькій діяльності, дослідницькій роботі з метою використання наукових результатів у педагогічній роботі.	Технічно підготувати звітні матеріали, презентацію, де доцільно визначити власні огріхи, недоліки та перспективи самовдосконалення.
II етап		
Відвідування лекційних занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання (4 год.)	Відвідати лекційне заняття, зазначити вид лекції, проаналізувати мету, форми і методи навчання, ресурсне забезпечення, особливості візуалізації навчального матеріалу, специфіку прояву педагогічної майстерності викладачем тощо. Доцільно за результатами відвідування організувати дискусію, дискусійну платформу, бесіду, «мозковий штурм» тощо.	Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.
Відвідування практичних /	Відвідати практичні /семінарські заняття,	Тезисно схарактеризувати

<p>семінарських занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання (4 год.)</p>	<p>зазначити вид заняття, проаналізувати мету, форми і методи навчання, ресурсне забезпечення, особливості візуалізації навчального матеріалу, специфіку прояву педагогічної майстерності викладачем тощо. Доцільно за результатами відвідування організувати дискусію, дискусійну платформу, бесіду, «мозковий штурм» тощо.</p>	<p>результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.</p>
<p>Ознайомлення з роботою студентських наукових гуртків, товариств, дослідницьких груп (4 год.)</p>	<p>Важливо ознайомитися з документами наукового гуртка, відвідати декілька засідань. Акцентувати увагу на результатах діяльності гуртка, взаємодії між викладачами і студентами.</p>	<p>Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.</p>
<p>Ознайомлення з інформаційними, бібліотечними ресурсами закладу вищої освіти (2 год.)</p>	<p>Здійснити оглядову екскурсію бібліотечними фондами, зокрема віртуальними ресурсами бібліотечного фонду, здійснити відбір джерел з урахуванням специфіки дисертаційного дослідження, насамперед експериментального змісту.</p>	<p>Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.</p>
<p>Проведення лекційного заняття з педагогічних /психологічних дисциплін зі студентами (2 год.)</p>	<p>Здійснити добір матеріалу для лекції, підготовку презентації, спроектувати тезаурус лекційного заняття. Провести лекцію з подальшим обговоренням її змісту і методів викладу, специфіки вияву педагогічної майстерності, дослідницьких і комунікативних умінь.</p>	<p>Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.</p>

<p>Проведення семінарських/практичних занять з педагогічних /психологічних дисциплін зі студентами (2 год.)</p>	<p>Зреалізувати всі етапи проведення семінарських / практичних занять: підготовчого етапу (добір теоретичних положень, розкриття ключових понять теми, визначення мети, доцільних форм і методів, ресурсів тощо), власне проведення (спроєктувати хід реалізації заняття), підсумковий (аналіз огріхів і позитивних моментів заняття).</p>	<p>Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.</p>
<p>Розроблення інтерактивних занять на основі використання інноваційних форм і методів викладання (4 год.)</p>	<p>Підготовка матеріалів до занять (лекційних, практичних, семінарських) на основі добору інтерактивних форм і методів, інновацій з урахуванням міждисциплінарних зав'язків. Доцільно на дискусійній панелі представити результати власних розробок з використанням методу самооцінювання.</p>	<p>Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.</p>
<p>Розроблення матеріалів (анкет, опитувальників, завдань тощо) з метою здійснення експериментальної роботи у межах дисертаційного дослідження (4 год.)</p>	<p>Здійснити добір інструментарію для проведення експериментальної роботи, подальшого розроблення науково-методичних рекомендацій за темою дисертаційної роботи.</p>	<p>Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.</p>
<p>Підготовка виступу у межах проведення науково-практичного заходу у закладі вищої освіти (конференції, семінарів,</p>	<p>Проходження всіх етапів підготовки, власне представлення та підведення підсумків за результатами виступу у межах науково-практичного заходу у</p>	<p>Тезисно схарактеризувати результати виконання завдання у щоденнику проходження викладацької</p>

<p>кафедральних засідань тощо) (2 год.)</p>	<p>закладі вищої освіти (конференції, семінарів, кафедральних засідань тощо). Особливо важливим є підсумковий етап, на якому аспіранти мають поділитися рефлексивними оцінками виступів.</p>	<p>практики на визначеному етапі, окресливши позитивні та негативні аспекти.</p>
<p>Підготовка звіту і презентація результатів проходження викладацької практики на засіданні випускового відділу (2 год.)</p>	<p>Підготовка звітної документації, презентаційних матеріалів. Важливо окреслити перспективи власного самовдосконалення у викладацькій діяльності, дослідницькій роботі з метою використання наукових результатів у педагогічній роботі.</p>	<p>Технічно підготувати звітні матеріали, презентацію, де доцільно визначити власні огріхи, недоліки та перспективи самовдосконалення.</p>

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО КОЖНОГО ВИДУ РОБОТИ У МЕЖАХ ПРОХОДЖЕННЯ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ

Відвідування лекційних занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання.

Поетапність відвідування лекційних занять викладачів практикантами включає власне відвідування та аналітичний етап. Останній етап є найбільш суттєвим з урахуванням важливості аналітичної роботи. Потрібно відвідати лекційне заняття одноосібно чи колективно, визначити вид лекції, проаналізувати мету, форми і методи навчання, схарактеризувати ресурсне забезпечення, особливості візуалізації навчального матеріалу, специфіку прояву педагогічної майстерності викладачем тощо. Доцільно за результатами відвідування організувати дискусію, дискусійну платформу, бесіду, «мозковий штурм» тощо.

Лекція є основною формою пізнавальної діяльності студентів (магістрантів) у закладі вищої освіти. Водночас важливо використовувати інтерактивні елементи теоретичного викладу матеріалу, що дозволяє уникнути академізму, традиційності, неемоційності представлення основних положень. Аналіз лекційного заняття доцільно здійснювати за алгоритмом: визначення виду лекції (вступна, тематична, настановча, оглядова, підсумкова, бінарна, лекція-дослідження, лекція-подорож, лекція-візуалізація тощо), співвіднесення мети з послідовністю викладу матеріалу для її реалізації, використання методів дослідницького спрямування, забезпечення візуального контенту, аналіз вербальних і невербальних засобів педагогічної дії.

А. Кузьмінський пропонує визначити особливості проведення лекції, схарактеризувати загальнодидактичні вимоги до її проведення. *По-перше, зміст лекції має відповідати робочій навчальній програмі, відобразити найновіші досягнення науки, висвітлювати перспективи подальшого*

розвитку наукових пошуків. По-друге, у лекції мають реалізовуватись вимоги загальнодидактичних принципів навчання: науковості, систематичності і послідовності, свідомості, активності й самостійності, наочності, зв'язку змісту навчального матеріалу з професійною діяльністю, доступності, емоційності. По-третє, має бути забезпечена логічно доцільна структура лекції відповідно до змісту навчального матеріалу. По-четверте, лекція має сприяти активізації мисленнєвої діяльності студентів з метою їх інтелектуального розвитку. По-п'яте, у лекції доцільно виокремлювати певні компоненти змісту для самостійного опрацювання студентами з належним методичним забезпеченням.

Щодо методичних вимог до лекції, то її треба викласти так, щоб студенти зрозуміли, зацікавилися її змістом, осмислено законспектували і при цьому не перевтомилися. Важливою умовою цього є ораторська і педагогічна майстерність лектора, його мовленнєва культура. Треба вміло користуватися текстом лекції, не допускаючи неперервного монотонного читання і не відриваючись далеко від теми, захопившись окремими подробицями і деталями. Необхідно створювати оптимальні умови для конспектування. Це особливо важливо на молодших курсах. Значущі моменти, дидактичні одиниці доцільно виділяти інтонацією, зміною темпу, повторенням. ... Зберігаючи оптимальний темп викладу, лектор має бути впевненим, що студенти встигають конспектувати, розуміють і осмислюють почуте, не перенапружуючи свої зусилля до стресового стану.

Який би не був досвідчений викладач, він повинен завчасно підготувати повний текст лекції, постійно удосконалювати, поліпшувати її, доповнювати, додавати новий матеріал, проектувати хід, подумки тренуватися. Підготовка і читання лекцій, якщо підходити до цього серйозно і відповідально, – складна, тяжка і затратна в часі робота.

...Треба кожного разу ретельно готуватися до лекції, продумувати її сценарій стосовно конкретної аудиторії, бути вимогливим до себе, самокритичним.

Однією з важливих вимог лекції є її емоційність. Але не варто перенасичувати лекцію емоціями. Раціональний і емоційний компоненти мають бути збалансованими. Ніяка емоційність, вишукані прийоми педагогічної техніки не замінять і не закриють змістової пустоти, наукової неспроможності, невідготовленості викладача.

Необхідно враховувати особливості студентської аудиторії. Одну й ту саму лекцію треба подавати по-різному залежно від профілю закладу, факультету, курсу, форми навчання. Особливо уважно треба підходити до читання лекцій першокурсникам, враховувати їх недостатню адаптованість. Певна специфіка властива і викладу лекцій студентам заочної форми навчання.

Лекція не повинна мати характеру дослівного, текстового, письмового стилю. Жива, імпрізована усна мова набагато легше сприймається і засвоюється студентами ніж письмова, книжна. Вона має бути літературно правильною, виразною, ясною, простою, образною, доступною. Стиль — лаконічний, конкретизований, предметний. ...

При читанні лекції не повинно бути другорядних елементів, дрібниць. Найважливіший компонент лекції — її зміст. Але досить важливими є манера викладу, інтонація, жести, міміка, тональність, гучність голосу. Говорити слід достатньо гучно, щоб чули, і достатньо тихо, щоб слухали; ясно, просто, виразно, дохідливо, не монотонно, але й не «хвилеподібно».

Не рекомендується заучувати зміст лекції напам'ять, а також читати всуціль, не відриваючись від тексту. Найкраще сприймається студентами імпрізаційний виклад матеріалу з періодичним умілим користуванням планом-конспектом лекції.

Ні в якому разі не можна в ході лекції зверхньо, зарозуміло повчати, «читати мораль» студентам, демонструвати свої переваги в знаннях, ерудиції. Водночас не варто й підлаштовуватися під аудиторію, штучно домагатися її визнання, лестити.

...Лектор має бути доброзичливим, атракційним, емпатичним.
(Кузьмінській, А.І. (2005). [Педагогіка вищої школи](http://www.info-library.com.ua/books.html). Київ: Знання., 486 с.
URL: <http://www.info-library.com.ua/books.html>).

Майбутні доктори філософії під час аналізу відвіданих лекцій можуть скористатися виокремленими вимогами до лекційних занять, що значно збагатить їхній досвід, дозволить провести рефлексивний аналіз змісту, структури та ходу лекції.

У ході колективного обговорення результатів відвідування лекції важливо підготувати питання дискусійного типу, висловити власну позицію щодо педагогічного пізнавального, стимулювального ефекту лекційного заняття, спроектувати можливості удосконалення педагогічної майстерності, комунікативної культури, презентаційних умінь лектора тощо.

Відвідування практичних / семінарських занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання.

Майбутні доктори філософії мають відвідати практичні / семінарські заняття, зазначити вид заняття, проаналізувати мету, форми і методи навчання, ресурсне забезпечення, особливості візуалізації навчального матеріалу, специфіку прояву педагогічної майстерності викладачем тощо. Варто послідовно оцінити якість проведеного заняття з урахуванням специфіки проведення практичних і семінарських занять. Метою практичних занять є закріплення теоретичних знань і набуття практичних умінь, компетентностей. Під час проведення таких занять викладач повинен підібрати такі методи пізнавальної діяльності, що сприяли б закріпленню, збагаченню теоретичного матеріалу.

У ході відвідування семінарських занять практикант має пам'ятати, що це така форма навчального заняття, у процесі підготовки до якого студенти готуються до дискусії шляхом виконання індивідуальних завдань, опрацювання додаткових джерел інформації, написання повідомлень, тез,

доповідей, підготовки презентаційних матеріалів на основі опрацювання широкого джерельного матеріалу.

За результатами відвідування практичних і семінарських занять майбутні викладачі-дослідники, практиканти мають схарактеризувати доцільність використання певних методів з урахуванням мети заняття, рефлексивно оцінити педагогічний ефект застосування відповідних методів, про що проінформувати у процесі дискусії, яку варто провести на завершення відвідування занять. Доцільно за результатами відвідування організувати дискусію, дискусійну платформу, бесіду, «мозковий штурм» тощо.

Ознайомлення з роботою студентських наукових гуртків, товариств, дослідницьких груп.

Важливо ознайомитися з документами наукового гуртка, або дослідницької групи, наукового студентського товариства, відвідати декілька засідань студентського дослідницького колективу. Дослідницька складова професійної підготовки майбутніх фахівців значно стимулює їхню пізнавальну активність, розвиває творчий потенціал, формує дослідницькі, презентаційні, аналітичні уміння. Тому важливо акцентувати увагу на напрямках дослідницького стимулювання професійного розвитку майбутніх фахівців у позанавчальний час, що визначає, як правило, напрями роботи відповідних дослідницьких осередків, що функціонують у закладах освіти.

Важливо під час практики долучитися до ознайомлення з документацією наукового гуртка чи дослідницької групи, з проблематикою наукових робіт, з результатами наукової роботи студентів, з перспективами подальшого професійного сходження молодих людей у науковій сфері. Як правило, основними завданнями наукових гуртків є: забезпечення активної участі студентів у проведенні наукових конференцій, конкурсів на кращу наукову працю, наукових семінарів; формування в студентів інтересу до наукової творчості; допомога студентам в оволодінні методикою й навичками проведення самостійних наукових досліджень і розробки

наукових проблем; обмін досвідом організації й проведення наукової роботи серед членів студентських наукових гуртків; виявлення найбільш обдарованих і талановитих студентів, використання їх творчого й інтелектуального потенціалу для рішення актуальних завдань підвищення ефективності освітнього процесу тощо.

За результатами ознайомлення, спостереження за діяльністю певних наукових осередків варто провести обговорення, під час якого акцентувати увагу на особливостях діяльності гуртка чи дослідницької групи, взаємодії між викладачами і студентами, презентативності дослідницьких матеріалів студентів.

Ознайомлення з інформаційними, бібліотечними ресурсами закладу вищої освіти.

У процесі виконання визначеного завдання необхідно здійснити оглядову екскурсію бібліотечними фондами, зокрема віртуальними ресурсами бібліотечного фонду, відібрати джерела з урахуванням специфіки дисертаційного дослідження, насамперед експериментального змісту.

Бібліотечні ресурси створюють бібліотеки на основі врахування галузевої специфіки закладу вищої освіти чи наукової установи. Науковці переконливо доводять, що нині бібліотеки «розкривають зміст своїх фондів, готують інформаційні ресурси до ефективного використання з урахуванням специфіки суспільно значущої діяльності всіх категорій користувачів, тематичного групування відповідної інформації для використання під час реалізації програм і конкретних планів суспільного розвитку; сприяють розвитку системи соціальних інформаційних комунікацій сучасного суспільства, у тому числі розбудові відповідних сайтів, наповнення їх високоякісною, необхідною для реалізації завдань інноваційного розвитку інформацією, забезпечують, таким чином, реальний доступ до вітчизняних інформаційних ресурсів усім категоріям користувачів, сприяючи ефективному використанню цих ресурсів у режимі сучасного бібліотечного обслуговування, з розвитком різних форм дистанційного обслуговування.

...Важливе довідково-пізнавальне значення для потенційних користувачів бібліотечними установами має розвиток сайтів цих установ. Ця форма зв'язків з користувачами сприяє розвитку інтерактивного спілкування, зростанню активності сучасних людей та інформаційній сфері. Доступу до сучасних інформаційних ресурсів сприяє активна участь бібліотечних установ у розвитку всієї системи інших інформаційних комунікацій. Залучаючись до використання можливостей доступу до інформації через цю систему, і окремі користувачі, і соціальні структури нашого суспільства в процесі свого розвитку та організації діяльності мають можливості використовувати якісну інформацію бібліотечних фондів, більш повне розкриття яких дають бібліотечні комп'ютерні інформаційні технології. Таким чином, сучасна людина за допомогою бібліотечних установ має можливість озброїтися всім інформаційним ресурсом, що становить національну культурну спадщину минулих поколінь, спиратися у своїй діяльності, у своєму розвитку на цю інформаційну основу, брати участь у розвитку національного інформаційного простору в умовах глобальної інформатизації, використовуючи національні інформаційні ресурси, що є дороговказом у новому інформотворенні (Горова, С. (2016). Бібліотечний ресурс як розподілена інформаційна база людської діяльності http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3143:biibliotechnij-resurs-yak-rozpodilena-informatsijna-baza-lyudskoji-diialnosti&catid=81&Itemid=415).

Проведення лекційного заняття з педагогічних / психологічних дисциплін зі студентами.

Під час виконання визначеного завдання доцільно здійснити добір матеріалу для лекції відповідного типу, підготовку презентації, спроектувати тезаурус лекційного заняття. Провести лекцію з подальшим обговоренням її змісту і методів викладу, специфіки вияву педагогічної майстерності, дослідницьких і комунікативних умінь.

Варто скористатися рекомендаціями А. Кузьмінського, який окреслив психолого-педагогічні аспекти організації лекції:

1. Викладач має володіти технікою організації студентів на оптимальну діяльність на лекції. Варто виявляти своєрідний педагогічний педантизм: починати лекцію через одну хвилину після дзвінка, забороняти студентам (та й будь-кому іншому) заходити до аудиторії після початку лекції. Перед входом до аудиторії треба зупинитися на кілька секунд перед дверима, надати своїй постаті й виразу обличчя впевненості, діловитості (ви йдете для виконання важливої роботи, в успіху якої повністю впевнені). Портфель, папку, книги треба тримати у правій руці, двері відкривати лівою рукою, щоб з'явитися в аудиторії обличчям до студентів; а лівою рукою слід прикрити за собою двері і впевненою ходою пройти до свого робочого місця. Треба зупинитися, уважно, з виразом присмності на обличчі (я радий зустрічі з вами), подивитися на студентську аудиторію, охопивши поглядом усіх присутніх. Студенти мають вітати викладача стоячи. Викладач вітається, запрошує сісти. Студентам немає потреби у відповідь щось промовляти хором чи індивідуально. Вони привітали педагога, піднявшись за робочими місцями.

2. Неабияке значення має зовнішність викладача: одяг, взуття, зачіска, біжутерія та ін. Педагог приходить в аудиторію для виконання важливої функції. Тому одяг має бути функціонально доцільним: не повинен заважати діям (писати на дошці, працювати з обладнанням, ходити по аудиторії), відволікати студентів від змісту лекції. Особлива вишуканість одягу, взуття, химерність зачіски, надмірний макіяж, нагромадженість біжутерії мимоволі будуть відволікати слухачів від зосередженості над дидактичним матеріалом. Неохайна зовнішність викладача також справляє негативне враження, формує у студентів почуття негативізму, навіть відразу як до його зовнішності, так і діяльності. Викладач постійно має тримати себе на рівні належної культури в одязі, зовнішності, використанні додаткових атрибутів, бути взірцем для студентів.

3. *Перед початком лекції важливо сконцентрувати увагу студентів на сприйнятті навчального матеріалу. Напередодні лекції студенти займалися різними видами діяльності (їхали в транспорті, брали участь у спортивних змаганнях, працювали в бібліотеці, розв'язували побутові проблеми та ін.) і не цілком готові до сприймання навчального матеріалу. Треба «включити» їх у потрібну діяльність, «настроїти» відповідні центри кори головного мозку на конкретну «мисленнєву хвилю» (математичну, педагогічну, історичну). Постановка викладачем цікавих запитань сприяє гальмуванню нервових збуджень у корі головного мозку від раніше діючих подразників і допомагає думати в бажаному напрямку. Наприклад, на початку лекції з педагогіки, в якій будуть розглядатися проблеми методів виховання, педагог, ніби щось пригадавши, звертається до студентів з інформацією про побачене ним: «Щойно їхав у тролейбусі. У салон зайшла молода мама з донькою 4–5 років. Усі місця були зайняті. Донька потягла маму до зайнятих сидінь і почала канючити: «Хочу сісти! Хочу сісти!» Мама щось тихенько говорила їй, але та не вгамовувалась і вже кричала «Хочу сісти!» Старенька жінка, біля якої стояла і лементувала дівчинка, піднялася і поступилася місцем. Дівчинка впевнено сіла на сидіння, але раптом почала вимагати: «Хочу біля вікна сидіти! Отам хочу», показуючи на місце, де сидів немолодий чоловік. Пасажери почали обговорювати ситуацію. Мама, ніяковіючи, потягла доньку в другий кінець тролейбуса, але їй звідти було чути лемент дівчинки: «Хочу сісти!». Викладач ставить запитання: «Як би діяли ви у цій ситуації, коли б були мамою (татом)?» Розпочинається дискусія, висловлюються різні думки. Студенти уже «налаштовані на відповідну хвилю».*

Доцільно також вдаватися до актуалізації опорних знань, які є передумовою розуміння нового навчального матеріалу лекції.

4. *Необхідно чітко сформулювати тему лекції, визначити мету, вказати (якщо це можливо) професійну спрямованість навчального матеріалу; ознайомити з вузловими питаннями, які будуть розглянуті; повідомити студентам список наукової літератури з коментарями про*

методику використання тих чи тих джерел. У кожній темі навчальної дисципліни розкривається сутність нових наукових понять, які є базовими, визначальними у розумінні сутності явищ і процесів. Але нерідко трапляється, що і в навчальних посібниках, і в змісті лекцій мова йде про ці поняття, їх сутність, але на них не акцентується увага і вони губляться в загальному потоці інформації. Тому важливо виділити ці поняття як базові...

5. Лекція як дидактичне дійство повинна мати логічно вмотивовану структуру. Викладаючи зміст лекції, лектор відповідно до означеного плану має поетапно називати питання, що розглядаються, чітко розкривати їх зміст, після завершення робити короткі висновки і, забезпечуючи логічний зв'язок, переходити до наступного питання. Це допомагає студентам краще усвідомлювати зміст навчального матеріалу кожного питання, бачити структуру лекції в цілому.

6. Ефективність лекції як методу навчання значно зростає, коли викладач використовує опорні сигнали: малюнки, таблиці, схеми, специфічні вправи, ключові слова. Такі засоби розвивають образне мислення, просторове уявлення шляхом включення в дію зорової пам'яті, першої сигнальної системи структури сприймання. Це сприяє кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу.

7. Важливим чинником, який впливає на ефективність лекції, є мовна культура педагога. У цьому плані необхідно виділити кілька аспектів.

Стилістичні особливості мовлення. Традиційно виокремлюють низку функціональних стилів: художній, офіційно-діловий, газетно-публіцистичний, науковий, рольовий. Для академічної лекції характерними мають бути науковий і розмовний стилі. Разом з тим у мові лектора можуть бути елементи і публіцистичного, і художнього стилів. Мова лектора повинна мати певну синтаксичну архітектуру. Речення мають бути порівняно короткими, простими за синтаксичною побудовою. Фрази мають бути виразними, образними. Якщо у мові лектора переважають

довгі речення, складні синтаксичні конструкції, на слух вони сприймаються важко, студенти швидко стомлюються, увага ослаблюється. Важливу роль у побудові синтаксичних конструкцій відіграють сполучні слова і речення. Тут найчастіше використовуються слова і вирази: «розглянемо», «зупинимося», «зверніть увагу», «візьмемо», «таким чином» та под. Вони відіграють роль апелятивів (звернень), допомагають студентам заглиблюватись у сутність почутого. Правильність мови визначається її відповідністю мовним нормам. Тому будь-яке порушення цих норм викликає внутрішній опір аудиторії, знижує авторитет лектора. Чітке дотримання норм мови — складова педагогічної культури викладача. Мова педагога — не лише засіб висловлення думок, а й взірць формування мовленнєвої культури студентів (Кузьмінській, А.І. (2005). [Педагогіка вищої школи. Київ: Знання. 486 с.](http://www.info-library.com.ua/books.html) URL: <http://www.info-library.com.ua/books.html>).

Проведення семінарських / практичних занять з педагогічних / психологічних дисциплін зі студентами.

У процесі виконання визначеної форми роботи необхідно зреалізувати всі етапи проведення семінарських / практичних занять: підготовчого етапу (добір теоретичних положень, розкриття ключових понять теми, визначення мети, доцільних форм і методів, ресурсів тощо), власне проведення (проекування хід реалізації заняття), підсумковий (аналіз огріхів і позитивних моментів заняття).

У ході аналізу потрібно враховувати особливості і вимоги до проведення практичних і семінарських занять. В. Ортинський визначив специфіку і вимоги до організації таких форм навчання.

Практичне заняття – форма навчального заняття, під час якої науково-педагогічний працівник організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань. Науково-педагогічний працівник, якому доручено практичні заняття, за погодженням із лектором навчальної дисципліни

завчасно готує необхідний методичний матеріал — тести для виявлення рівня оволодіння відповідними теоретичними положеннями, набір завдань різного ступеня складності.

Структура практичного заняття: попередній контроль знань, навичок і вмінь студентів; формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю студентів; розв'язування завдань та їх обговорення; розв'язування контрольних завдань, їх перевірка й оцінювання. Оцінки за окремі практичні заняття враховують, виставляючи підсумкову оцінку з відповідної навчальної дисципліни.

У процесі проведення практичних занять використовують різні методи навчання. Оскільки головне завдання цього виду навчальної роботи - формування навичок і вмінь, то основними мають бути різноманітні вправи (підготовчі, пробні, за зразком, тренувальні, творчі, практичні, графічні, усні, письмові, професійні, технічні та ін.).

Практичні заняття мають відповідати таким вимогам: розуміння з боку студентів необхідності володіти базовими теоретичними знаннями; усвідомлення необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість; забезпечення оптимальних умов для формування навичок і умінь (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних); навчання студентів раціональних методів оволодіння навичками і вміннями; забезпечення самостійної діяльності кожного студента; дотримання систематичності й логічної послідовності у формуванні навичок і вмінь студентів; розроблення завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю; широке включення в систему практичних занять творчих завдань; систематичний контроль за виконанням практичних завдань; постійне заохочення практичної навчальної діяльності студентів.

Семінар – вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу. Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню

відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів, оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості...

Технологія організації та проведення семінарських занять передбачає попереднє визначення науково-педагогічним працівником теми, основних питань, які винесено на обговорення, ознайомлення зі списком літератури для опрацювання та методичними рекомендаціями щодо систематизації результатів цієї роботи. Безпосередньо на заняттях обговорюють основні проблеми теми, провадять дискусію, заохочують активність студентів, підбивають підсумки, оцінюють діяльність студентів. Загалом семінари мають бути «розсадником знань», забезпечувати інтелектуальний розвиток студентів, формувати у них пізнавальну активність. У процесі організації та перебігу семінарських занять важливо забезпечити оптимальні умови для спілкування на рівні «науково-педагогічний працівник – студенти», «студенти – науково-педагогічний працівник» на засадах демократизму й толерантності. Лише за умов вільного висловлювання власних думок, їх наукового обґрунтування активізується процес пізнання, формуються пізнавальні й соціальні мотиви учіння. У процесі проведення семінарських занять науково-педагогічний працівник має цілеспрямовано виховувати в студентів таку етичну рису, як толерантність (від лат. терплячий) – терпимість до чужих думок і міркувань.

Після завершення навчання фахівці долучаються до активної виробничої й соціальної діяльності, яка відбуватиметься в багатовимірному й багатовекторному соціальному середовищі (різноманітність виробничих, психологічних, моральних чинників, різні напрями в політиці, мистецтві, релігії та ін.). Це вимагає від особистості толерантності й уміння обстоювати власні позиції, погляди на ту чи ту проблему з позицій наукових законів і здорового глузду. Ці уміння саме й виробляють на семінарах

(Ортинський, В. Л. (2009). Педагогіка вищої школи. Київ: Центр учбової літератури. 472 с.).

Розроблення інтерактивних занять на основі використання інноваційних форм і методів викладання.

Підготовка матеріалів до занять (лекційних, практичних, семінарських) на основі добору інтерактивних форм і методів, інновацій з урахуванням міждисциплінарних зв'язків. Доцільно на дискусійній панелі представити результати власних розробок з використанням методу самооцінювання.

Доцільно відзначити, що науковці, педагоги-практики відзначають вагомий потенціал інтерактивних інноваційних форм і методів організації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. М. Томашевська зауважує, що використання інтерактивних методів допомагає студентам активно діяти, співпрацювати, навчати інших, дає змогу відчувати свій особистий успіх, оскільки здебільшого передбачає роботу в малих групах, сприяє формуванню вмінь організації педагогічної діяльності, зокрема комунікативних, пізнавальних, оцінювально-рефлексивних, конструктивних. ... Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, коли кожен суб'єкт включений у процес навчання; організовується у формі взаємодії, діалогу – як між викладачем і студентами, так і між самими студентами. Інтерактивне навчання часто називають суб'єкт-суб'єктним, маючи на увазі, що обидві його сторони є суб'єктами на противагу суб'єкт-об'єктному традиційному навчанню (педагог – суб'єкт, студент – об'єкт). Цілі інтерактивного підходу, виходячи з розглянутих нами досліджень, можна визначити таким чином: розвиток комунікативних здібностей, умінь спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми, відстоювати власну думку; активізація самостійності студентів; діяльнісний розвиток, формування практичних умінь і навичок; – формування професійних компетенцій; формування вміння вирішувати проблеми колективно; розвиток мовлення студентів; участь усіх присутніх на занятті студентів. Умльвами використання інтерактивних методів навчання є: систематичність – застосування в системі;

вибірковість – не намагатися на одному занятті застосовувати всі відомі викладачеві інтерактивні методи; поетапність – від найбільш простих форм і методів – поступово до більш складних; розуміння цілей і функцій – знати, для чого потрібен саме цей метод і саме на цьому занятті; традиційність – не відмовлятися від традиційних форм і методів навчання, уміло поєднувати їх з інтерактивними; врахування особливостей групи – урахувати взаємини в колективі, ставлення студентів до інтерактивної педагогіки; - продовження взаємодії за межами аудиторії – інтерактивне навчання починається в навчальній аудиторії, але не закінчується в ній (Томашевська, М. (2018). Використання інтерактивних методів навчання при підготовці майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі. URL: <https://pedscience.sspu.sumy.ua/wp-content/uploads/2018/03/19.pdf>).

Розроблення матеріалів (анкет, опитувальників, завдань тощо) з метою здійснення експериментальної роботи у межах дисертаційного дослідження.

Під час виконання визначеного завдання необхідно здійснити добір інструментарію для проведення експериментальної роботи, подальшого розроблення науково-методичних рекомендацій за темою дисертаційної роботи.

Найбільш ефективним інструментарієм здійснення експериментальної роботи є анкетування й опитування, що дозволяє дослідити динаміку сформованості відповідної якості у певної категорії осіб – педагогів, майбутніх фахівців, дорослих тощо, вивчити стан досліджуваного явища на рівні мотивації, знань, цінностей, умінь. Ці методи сприяють спостереженню за змінами відповідно до мети експериментальної роботи.

Анкетування (від фр. *enquete*) – метод отримання інформації шляхом письмових відповідей респондентів на систему стандартизованих запитань попередньо підготовлених бланків – анкет. Анкетування належить до групи методів, яка в соціології, педагогіці і психології має назву «опитування». У цю групу, крім анкетування, ще входять інтерв'ю і бесіда (Козенюк, А. І.,

Міллер, А. Й. (1998). Анкетування. Юридична енциклопедія (Т. 1: А – Г). Ю. С. Шемшученко (Ред., та ін.). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. 672 с.). Важливою перевагою анкетування є проведення опитування без прямого контакту інтерв'юера з респондентом Крім того, цей метод ефективний, якщо потрібно опитати велику кількість респондентів за відносно короткий період.

Метод опитування – психологічний вербально-комунікативний метод, що полягає в здійсненні взаємодії між інтерв'юером і особою, в якій береться інтерв'ю, з метою одержання від суб'єкта відповідей на попередньо сформульовані запитання. Іншими словами, опитування являє собою спілкування інтерв'юера і респондента, у якому головним інструментом виступає заздалегідь сформульоване питання (Никандров В.В. (2002). Вербально-коммуникативные методы в психологии: беседа и опрос: учебное. Санкт-Петербург: Речь. 72 с.).

Під час практики доцільно підібрати й інший інструментарій для проведення дослідження, зокрема завдання з урахуванням компонентно-критеріальної структури явища, характеристики, якості, що є предметом дослідницької уваги у межах дисертаційного дослідження. Це можуть бути творчі, дослідницькі, інтерпретаційні, пошукові завдання, що дозволяють визначити стан сформованості певної якості.

Зважаючи на проблематику дисертаційного дослідження, можна підготувати науково-методичні рекомендації за результатами дослідження, використавши можливості проходження викладацької практики. На першому етапі практики доцільно підготувати проєкт науково-методичних рекомендацій впровадження результатів дослідження. У проєкті варто узагальнити найбільш цінні ідеї дисертації, що є важливими з урахуванням сучасних процесів в освіті на певному рівні освіти – початковому, загальноосвітньому, вищому, післядипломному тощо. Важливо окреслити рівні науково-методичних рекомендацій, наприклад, законодавчо-нормативний, концептуальний, організаційний, регіональний, шкільний

тощо. На основі цих рівнів доцільно спроектувати рекомендації щодо конструктивного впровадження результатів дослідження, що, на Вашу думку, мають сприяти якісним змінам у відповідній освітній сфері, на певному освітньому рівні. На другому етапі викладацької практики необхідно спрямувати зусилля на остаточне доопрацювання науково-методичних рекомендацій за результатами дослідницького пошуку.

Підготовка виступу у межах проведення науково-практичного заходу у закладі вищої освіти (конференцій, семінарів, кафедральних засідань тощо).

Означене завдання передбачає проходження всіх етапів підготовки, власне представлення та підведення підсумків за результатами виступу у межах науково-практичного заходу у закладі вищої освіти (конференцій, семінарів, кафедральних засідань тощо). Особливо важливим є підсумковий етап, на якому аспіранти мають поділитися рефлексивними оцінками виступів.

З метою конструктивного виконання визначеного завдання варто скористатися порадами О. Семеног. Учена зазначає, що *наукова доповідь, науковий виступ – це жанр наукового стилю, який припускає розгорнуте повідомлення на спеціальну тему на конференції вчених, засіданні вченої ради, наукового товариства. Етапами підготовки наукового виступу є: 1) інтенція (винайдення); 2) диспозиція (розташування); 3) елокуція (словесне оформлення думки); 4) меморія (запам'ятовування); 5) акція (публічне виголошення виступу); 6) релаксація (ослаблення напруження). Розглянемо ці етапи детальніше. На етапі інтенції формуємо задум і визначаємо мотивацію виступу (чого ми очікуємо від цього заходу), тему, мету, ідею, коло інформації (наукові і науково-популярні праці, художні твори, результати соціологічних досліджень тощо) та завдання її інтерпретації у виступі. Важливе значення має назва теми. Заголовок повинен бути зрозумілим, відображати зміст промови і зацікавлювати слухачів. Особливо ретельно продумаємо перші хвилини виступу і загальну логіку викладу*

матеріалу. ... На етапі диспозиції складаємо деталізований план виступу: вступ має пробудити інтерес слухачів, основна частина буде логічним продовженням питань вступу, презентує авторське бачення проблеми, у висновках узагальнимо основні думки та ідеї виступу. Визначаємо проблеми дискусійного характеру, добираємо фактичний матеріал, прогнозуємо можливі запитання слухачів і відповіді. Звернемо особливу увагу до висновків виступу. Вони мають яскраво і коротко відображати найважливіші аспекти виступу. На етапі елокуції здійснюємо стилістичне оформлення виступу: перевіряємо матеріали на відповідність логіці викладу, точності інформації, чинним мовним/мовленнєвим нормам. Не вживаймо розмовні слова, жаргонізми, суржикові елементи, складні синтаксичні конструкції. Нарешті текст виступу написаний. Проте не варто розраховувати на те, що цей текст ми прочитаємо. Уявімо, що аудиторія не буде оснащена кафедрою і доведеться тримати записи перед собою. Така несподіванка призведе до зайвого хвилювання і зняковіння. До того ж відсутність безпосереднього контакту зі слухачами теж негативно впливає на сприйняття промови. Краще, як показує досвід, виступати з опорою на текст. Це справляє враження вільного володіння матеріалом і додає впевненості оратору (Семеног, О. М. (2008). Культура наукової української мови. Л. І. Мацько (Ред.). Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка. 252 с.).

Підготовка звіту і презентація результатів проходження викладацької практики на засіданні випускового відділу.

Окреслене завдання включає підготовку звітної документації на основі зразків, поданих у додатках, презентаційних матеріалів з метою якісного представлення результатів проходження практики. Важливо окреслити перспективи власного самовдосконалення у викладацькій діяльності, дослідницькій роботі з метою використання наукових результатів у педагогічній роботі.

Доцільно при підготовці презентації скористатися порадами О. Семеног. *Добре, коли науковий виступ супроводжується комп'ютерною*

презентацією. Так називають послідовність слайдів, на яких можуть бути текстові і візуальні матеріали (рисунок, фотографії, діаграми, музика, відеоролики). Текстові матеріали становлять електронний текст, писемне текстове утворення, розміщене на електронному носії та може бути подане в комп'ютерній мережі. Адресат може не лише прочитати електронний текст, а й прослухати звукові файли чи переглянути відеофайли, приєднані до такого тексту. Ознаками комп'ютерної презентації є поліадресатність і варіативність, мета – ознайомити наукову громадськість з отриманими здобутками, знайти певний відгук у колег, які проводять наукові пошуки у тих чи у суміжних галузях. Електронні тексти виконують комунікативні стратегії: стратегію привернення уваги (виділення назви електронного тексту за допомогою зміни кольору та шрифту) і стратегію інформування. Головним комунікативним завданням адресата при сприйнятті електронного тексту, є перехід від пасивного до активного засвоєння наданої в тексті інформації (Семенов, О.М. (2008). Культура наукової української мови. Л.І. Мацько (Ред.). Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка. 252 с.).

На завершення звіту і презентації результатів практики усіма майбутніми докторами філософії необхідно провести «мозковий штурм» на тему «Які можливості відкрилися для мене у результаті проходження практики?». Варто вислухати думки всіх учасників і підвести підсумок щодо ефективності цієї складової освітнього складника програми підготовки.

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОХОДЖЕННЯ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ

На завершення практики майбутні доктори філософії подають такі звітні документи:

- щоденник практики, де вміщено пропозиції щодо поліпшення умов, змісту та ін. проходження практики із відповідними відмітками про виконання завдань практики;
- звіт, де розкривається зміст виконаної роботи;
- програми проведення наукових, науково-методичних заходів;
- аналіз відвіданих навчальних занять;
- розроблення матеріалів для здійснення експериментальної роботи в з метою впровадження результатів дисертаційного дослідження;

У звіті про практику необхідно висвітлити такі питання:

- загальні відомості про кафедру; методичне забезпечення дисципліни; організацію практичних (лекційних, семінарських, практичних) занять; заходи, які забезпечують успішне опанування студентами матеріалу;
- виконання програми практики;
- методика виконання окремих видів робіт відповідно до програми;
- участь у громадському житті кафедри;
- зауваження, пропозиції щодо проходження практики тощо.

Після кожного етапу викладацької практики оцінюються результати за кожним видом роботи від 1 до 10 балів.

Результати кожного етапу викладацької практики оцінюються не більше, ніж у 100 балів.

Затвердження звіту аспіранта, захист результатів викладацької практики здійснюється на засіданні випускового відділу з диференційованою оцінкою, яка вноситься в залікову книжку та заліково-екзаменаційну відомість.

За підсумками проходження викладацької практики аспірант подає до відділу аспірантури:

- 1) загальний звіт про проходження практики з відгуками керівників від Інституту та бази практики;
- 2) витяг з протоколу засідання випускового відділу про затвердження звіту про проходження практики.

Документи зберігаються в особовій справі аспіранта і розглядаються під час звіту за навчальний рік.

Критеріями оцінювання практики є:

- змістовий критерій – аналіз ґрунтовності змісту виконання основних завдань з викладенням власних аналітичних оцінок на основі теоретичних знань з педагогіки, психології, інших наук;
- організаційний критерій – аналіз процесуальних особливостей виконання завдань практики (добір форм, методів, технологій, ресурсів тощо);
- презентаційні уміння – аналіз можливостей представлення результатів викладацької практики; володіння елементами педагогічної майстерності аспіранта у процесі викладацької діяльності, підготовки презентаційних матеріалів;
- комунікативні уміння – аналіз мовленнєвих особливостей, мовної культури у процесі проведення занять, презентації матеріалів практики, підготовки наукового виступу тощо;
- дослідницькі уміння – аналіз умінь щодо використання дослідницького потенціалу аспіранта під час підготовки до різних видів практики та представлення виконання цих завдань з використанням дослідницьких методів;

- педагогічна майстерність – аналіз здатності до здійснення педагогічного впливу на аудиторію на основі використання педагогічної техніки, такту, мовної культури, невербальних засобів спілкування тощо.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИКИ

Оцінка національна	Оцінка ECTS	Визначення оцінки ECTS	Рейтинг, бали
Відмінно	A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю	90 - 100
Добре	B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	82-89
	C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	74-81
Задовільно	D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	64-73
	E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії	60-63
Незадовільно	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно працювати перед тим, як отримати залік (позитивну оцінку)	35-59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота	01-34

ДОДАТКИ

Положення «Про проходження викладацької практики здобувачами наукового ступеня доктора філософії у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

I. Загальні положення

1.1. Положення «Про проходження викладацької практики здобувачами наукового ступеня доктора філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України (далі – Положення) регламентує порядок організації і проходження двохетапної виробничої практики аспірантами, які навчаються з відривом та без відриву від виробництва в ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України (далі – Інститут).

1.2. Це Положення розроблене відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2017 р. № 1556–ІІ, «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 23 березня 2016 р. № 261, «Положення про забезпечення якості освіти і освітнього процесу здобувачів наукового ступеня доктора філософії в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України» та «Положення про аспірантуру Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України».

1.3. Викладацька практика на третьому освітньо-науковому рівні є компонентом професійної підготовки здобувачів ступеня доктора філософії, що спрямовано на розвиток фахових компетентностей щодо організації, реалізації освітнього процесу у вищій школі з використанням інновацій та продукування власних інноваційних ідей, передбачає викладання спеціальних дисциплін, організацію навчальної і науково-дослідницької діяльності студентів, проведення науково-методичної роботи.

1.4. Терміни проходження практики визначаються графіком освітнього процесу. Кількість кредитів, відведених на проходження викладацької практики, регламентується освітньо-науковою програмою.

1.5. Цим положенням регулюються загальні питання організації, проведення і звітності за результатами проходження викладацької практики.

II. Мета, завдання і предметні результати викладацької практики

2.1. Метою освітньої програми підготовки здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» є розвиток у майбутніх докторів філософії аксіологічних орієнтацій, професійно-наукової, мовно-комунікативної, інформаційної, методологічної культури наукового пошуку, технологічних здатностей, критичного мислення, педагогічної майстерності, інших компетентностей, необхідних для професійної комунікації, науково-професійної і викладацької діяльності, кар'єрного зростання у сфері педагогічної освіти і освіти дорослих з урахуванням принципів неперервності, інноваційності, прогностичності, гнучкості реагування на суспільні зміни.

2.2. Викладацька практика є складовою освітнього процесу підготовки докторів філософії у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». Цей вид практики проводиться у 5 і 7 семестрі і передбачає 2 кредити (60 годин).

2.3. Метою викладацької практики є формування здатності конструювати педагогічний процес на основі сформованості аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних педагогічних умінь, які опосередковуються змістом і цінностями особистості викладача-дослідника.

2.4. Завдання викладацької практики:

- оволодіти здатністю ефективно застосовувати основні психологічні і педагогічні концепції, положення, теорії у викладацькій діяльності; здатність бути наставником молодших колег у вдосконаленні

- викладацької діяльності; здатністю до професійного самоосвіти, самозростання, самореалізації у процесі викладацької роботи;
- формування здатності до використання прийомів педагогічної майстерності, зокрема прийомів вербальної та невербальної комунікації;
  - формування вміння вибудовувати педагогічну взаємодію на засадах співробітництва та партнерства;
  - оволодіння технікою налаштування на педагогічну діяльність та технікою керування психічним самопочуттям;
  - формування здатності до активного слухання;
  - оволодіння прийомами та методами цілеспрямованого професійного вдосконалення.

2.6. Предметними результатами викладацької практики є:

- формування здатності до рефлексивного керування діяльністю студентів (переміщення їх у позицію активного суб'єкта навчання);
- розвиток їхньої компетентності щодо самоуправління власною діяльністю;
- організація процесу навчання як вирішення навчально-пізнавальних проблем на основі творчої взаємодії зі студентами;
- усвідомлення необхідності створення умов для формування у вихованців гуманної позиції у розумінні мети і завдань власної педагогічної діяльності;
- допомогти опанувати механізми використання особистісного потенціалу для вирішення педагогічних завдань освіти, навчання і виховання, оволодіти елементами педагогічної техніки керування собою;
- формування уміння використовувати засоби цілеспрямованого професійного вдосконалення;
- розвиток здатності визначати відповідні завдання викладання і навчання та окреслювати їх таким чином, щоб просувати та

трансформувати наукові знання в освітній практиці; визначати, поважати та керуватися етичними, культурними та іншими принципами у викладацькій діяльності.

- формування уміння визначати та вирішувати етичні питання міжкультурної толерантності, наукової етики у процесі науково-дослідницької і викладацької діяльності.

2.7. Навчальна програма викладацької практики здобувачів освіти ступеня доктора філософії, супровідні документи розробляються і рекомендуються до затвердження випусковими відділами і затверджуються вченою радою Інституту.

2.8. Затвердження / перезатвердження програми викладацької практики здійснюється до початку навчального семестру, в якому вона відбувається.

2.9. Програма викладацької практики підлягає обов'язковому перезатвердженню у випадку внесення до неї змін і доповнень, а також у випадку затвердження нової освітньо-наукової програми.

2.10. Інформація про вимоги щодо виконання програми викладацької практики доводиться до відома аспірантів до початку практики.

2.11. Відповідальність за організацію своєчасної розробки, розгляду та затвердження (перезатвердження) програм викладацької практики несуть завідувачі випускових відділів та керівники практики.

2.12. Кафедри можуть розробляти, окрім програм, інші методичні матеріали, які сприятимуть оптимізації організаційної роботи та підвищенню якості проведення практики аспірантами. Вони носять рекомендаційний характер і не можуть створювати додаткові зобов'язання здобувачам ступеня доктора філософії.

2.13. Оригінали програм зберігаються у випускових відділах. Електронні версії програм, зразки супровідних документів до проведення викладацької практики мають бути розміщені на сайті Інституту.

III. Особливості організації викладацької практики

3.1. Організатором викладацької практики аспіранта є випусковий відділ, за яким закріплений аспірант.

3.2. Права й обов'язки організаторів практики і аспірантів – практикантів:

3.2.1. Загальне керівництво викладацькою практикою та науково-методичне консультування здійснюють керівники практики – від Інституту і бази практики, які:

- забезпечують чітку організацію, планування та облік результатів практики;
- визначають дисципліни, навчальні групи для проведення практики;
- надають методичну допомогу в плануванні та організації навчально-викладацької діяльності аспіранта;
- контролюють роботу практиканта, відвідування занять та інші види його роботи зі студентами, вживають заходи щодо подолання недоліків в організації практики;
- готують відгуки про проходження практики.
- беруть участь у настановчому інструктажі (перед початком практики) і в підсумковій конференції (при завершенні практики);
- відвідують заняття практикантів, беруть участь у їх обговоренні, оцінюють;
- надають практикантам допомогу у розробці плану-конспекту, беруть участь в обговоренні звіту за результатами практики і виставляють диференційовану оцінку за результатами проходження практики.

3.2.2. Аспіранти у період організації і проходження практики зобов'язані:

- виконувати всі види робіт, передбачені програмою практики, ретельно готуватися до кожного заняття;

- підпорядковуватися правилам внутрішнього розпорядку закладу, розпорядженням адміністрації та керівників практики. У разі невиконання вимог, які висуваються практиканту, аспірант може бути відсторонений від проходження практики;
- надати звітну документацію.

Аспірант, відсторонений від практики, або робота якого на практиці визнана незадовільною, вважається таким, що не виконав індивідуальний план і згідно з Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 23 березня 2016 р. № 261 підлягає відрахуванню.

3.2.3. Аспіранти мають право:

- з усіх питань, які виникають під час проходження практики, звертатись до наукового керівника, завідувача кафедри, вносити пропозиції з удосконалення організації педагогічної практики;
- за попередньою домовленістю відвідувати заняття провідних фахівців з метою вивчення методики викладання, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом.

3.3. Розрахунок норм навантаження на керівництво практикою на третьому освітньо-науковому рівні визначається рішенням вченої ради.

3.4. Інформація про вид практики, її терміни, кількість кредитів ЄКТС, місце проходження заноситься до індивідуального навчального плану аспіранта.

3.5. Аспіранти, які проводять заняття за трудовою угодою в межах бази практик, звільняються від практики та атестуються випусковим відділом на основі наданої звітної документації.

3.6. Аспіранти мають право проходити викладацьку практику в інших закладах вищої освіти України або за кордоном з наступним поданням звітної документації, визначеною навчальною програмою практики, та характеристикою від керівника з місця проходження практики.

3.7. Викладацька практика проводиться у два етапи (у 5 і 7 семестрах). На першому етапі майбутні доктори філософії залучаються до проведення аудиторних занять, виконання індивідуальних завдань, відвідування занять викладачів кафедри; на другому етапі – крім зазначеного, беруть безпосередню участь в організації і проведенні наукових заходів, діяльності наукових гуртків, товариств.

3.8. Програма практики затверджується на засіданні випускового відділу не пізніше, ніж за місяць до початку практики. Відповідальність за організацію, якість та результати практики несе завідувач відповідного випускового відділу кафедри та керівники практики.

3.9. Перед початком практики майбутній доктор філософії повинен ознайомитися з програмою практики та разом з керівником скласти календарний план проходження практики, що затверджується на засідання випускового відділу.

3.10. Практика передбачає:

- ознайомлення з навчальною-методичною документацією кафедри (навчальними та робочими програмами з дисциплін кафедри, методами організації контролю тощо);
- відвідування лекційних, семінарських та практичних занять провідних викладачів кафедри;
- розробку планів проведення і самостійне проведення лекційних, практичних, семінарських занять з дисциплін кафедри, а також тематика яких відповідає науковій проблемі, що розроблюється у дисертаційному дослідженні;
- організацію наукових, науково-методичних заходів;
- розробка матеріалів для здійснення експериментальної роботи в з метою впровадження результатів дисертаційного дослідження;
- ознайомлення з бібліотечними фондами;
- підготовка виступу з проблеми дослідження та ін.

3.11. При проходженні викладацької практики у формі аудиторних занять обов'язкова присутність провідного викладача кафедри, завідувача кафедри або керівників практики. Після проведення заняття відбувається обов'язкове обговорення результатів проведення заняття, яке оформлюється у формі відгука.

3.12. Керівники практики складають відгук про проходження практики, в якій визначається рівень теоретичної підготовки майбутнього доктора філософії, вміння організувати та проводити аудиторні заняття, комунікабельність, вміння спілкуватися з аудиторією, здатність до педагогічної роботи.

3.13. Після закінчення терміну практики майбутній доктор філософії повинен скласти звіт про проходження практики, який розглядається та захищається на засіданні кафедри у присутності завідувача кафедри, наукового керівника та керівників практики.

3.14. Підведення підсумків практики.

3.14.1. На завершення практики майбутні доктори філософії подають такі звітні документи:

- щоденник практики, де вміщено пропозиції щодо поліпшення умов, змісту та ін. проходження практики із відповідними відмітками про виконання завдань практики;
- звіт, де розкривається зміст виконаної роботи;
- програми проведення наукових, науково-методичних заходів;
- аналіз відвіданих навчальних занять;
- розроблені матеріали для здійснення експериментальної роботи в з метою впровадження результатів дисертаційного дослідження;

3.14.2. У звіті про практику необхідно висвітлити такі питання:

- загальні відомості про кафедру; методичне забезпечення дисципліни; організація практичних (лекційних, семінарських, практичних) занять; заходи, які забезпечують успішне опанування студентами матеріалу;

- виконання програми практики;
- методика виконання окремих видів робіт відповідно до програми;
- участь у громадському житті кафедри;
- зауваження, пропозиції щодо проходження практики тощо.

3.15. Оцінювання результатів викладацької практики.

3.15.1. На завершення кожного етапу викладацької практики оцінюються результати за кожним видом роботи від 1 до 10 балів.

3.15.2. Результати кожного етапу викладацької практики оцінюються не більше, ніж у 100 балів.

3.16. Затвердження звіту аспіранта, захист результатів викладацької практики здійснюється на засіданні випускового відділу з диференційованою оцінкою, яка вноситься в залікову книжку та заліково-екзаменаційну відомість.

3.17. За підсумками проходження викладацької практики аспірант подає до відділу аспірантури:

3) загальний звіт про проходження практики з відгуками керівників від Інституту та бази практики;

4) витяг з протоколу засідання випускового відділу про затвердження звіту про проходження практики.

Документи зберігаються в особовій справі аспіранта і розглядається під час звіту за навчальний рік.

IV. База проходження викладацької практики

4.1. Викладацька практика проводиться на базі закладів вищої освіти відповідно до укладених угод про її проходження.

4.2. Предметом угоди є розвиток партнерських відносин, координація зусиль щодо підготовки докторів філософії Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та закладом вищої освіти.

4.3. Угода передбачає забезпечення умов для проходження викладацької практики здобувачів ступеня доктора філософії на третьому

(освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» (2 кредити – 60 годин), що сприяє зміцненню наукових зв'язків між закладом вищої освіти та Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; розширенню науково-дослідної, видавничої діяльності, обміну досвідом професійної підготовки майбутніх педагогів; підвищенню рівня педагогічної майстерності та удосконалення професійних якостей.

4.4. Зобов'язаннями університету є:

4.4.1. Забезпечення умов і сприяння у проходженні викладацької практики здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки», участь у контролі за її проходженням; залучення здобувачів до проведення занять з фахових, педагогічних дисциплін, а також до участі у дослідницькій, навчально-методичній діяльності.

4.4.2. Проведення спільних засідань викладачів закладу вищої освіти та науковців випускового відділу підготовки здобувачів ступеня доктора філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України для розв'язання проблем, пов'язаних з проходженням викладацької практики.

4.4.3. Проведення спільних науково-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, круглих столів за участю науковців, здобувачів ступеня доктора філософії, викладачів і студентів.

4.4.4. Надання бібліотечного ресурсу для проходження викладацької практики здобувачів ступеня доктора філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

4.5. Зобов'язання Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

4.5.1. Від Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України забезпечуються умови для проходження викладацької

практики здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» покладається на випусковий відділ. Інститут забезпечує:

- надання науково-методичної та інформаційної допомоги колективу викладачів закладу вищої освіти з проблем реформування педагогічної освіти і освіти дорослих;

- здійснення координації наукових досліджень викладачів університету, надання допомоги у проведенні науково-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, круглих столів за участю науковців, викладачів, студентів, здобувачів ступеня докторів філософії;

- проведення спільних засідань і обговорення проміжних і кінцевих результатів проходження викладацької практики в рамках здобуття наукового ступеня доктора філософії третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»;

- висвітлення результатів наукової і практичної діяльності викладачів університету і здобувачів ступеня доктора філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України на сторінках наукових педагогічних видань;

- залучення колективу викладачів і студентів до наукових заходів Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

ЗАТВЕРДЖУЮ:

В.о. ректора Київської
державної академії декоративно-
прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука
доц. О.В. Полтавець-Гуйда

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор Інституту
педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України
проф. Л.Б. Лук'янова

« ____ » _____ 2018 р.

« ____ » _____ 2018 р.

№ _____ від « ____ » _____ 2018 р.

УГОДА

**про забезпечення умов для проходження викладацької практики
здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому)
рівні вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011
«Освітні, педагогічні науки»
на 2018 – 2022 рр.**

між Київською державною академією декоративно-прикладного мистецтва і
дизайну імені Михайла Бойчука і Інститутом педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України щодо підготовки докторів філософії

I. Мета, предмет і завдання угоди.

Предметом угоди є розвиток партнерських відносин, координація зусиль щодо підготовки докторів філософії між Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та Київською державною академією декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука.

Угода передбачає забезпечення умов для проходження викладацької практики здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» і у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія» (1 кредит – 30 годин), що сприятиме зміцненню наукових зв'язків між Київською державною академією декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука та Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; розширенню науково-дослідної, видавничої діяльності, обміну досвідом професійної підготовки майбутніх педагогів; підвищенню рівня педагогічної майстерності та удосконалення професійних якостей.

II. Зобов'язання університету.

1. Забезпечення умов і сприяння у проходженні викладацької практики здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» і у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія», участь у контролі за її проходженням; залучення здобувачів до проведення занять з фахових, педагогічних, психологічних дисциплін, а також до участі у проектній, науковій, навчально-методичній діяльності.

2. Проведення спільних засідань викладачів Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука та науковців випускового відділу підготовки здобувачів ступеня доктора філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих для розв'язання проблем, пов'язаних з проходженням викладацької практики.

3. Проведення спільних науково-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, круглих столів за участю науковців, здобувачів ступеня доктора філософії, викладачів і студентів.

4. Надання бібліотечного ресурсу для проходження викладацької практики здобувачів ступеня доктора філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

III. Зобов'язання Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Від Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України забезпечення умов для проходження викладацької практики здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» і у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія» окладається на випусковий відділ Інституту, який забезпечує:

1. Надання науково-методичної та інформаційної допомоги колективу викладачів Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука з проблем реформування педагогічної освіти і освіти дорослих.

2. Здійснення координації наукових досліджень викладачів Київською державною академією декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, надання допомоги у проведенні науково-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, круглих столів за участю науковців, викладачів, студентів, здобувачів ступеня докторів філософії.

3. Проведення спільних засідань і обговорення проміжних і кінцевих результатів проходження викладацької практики в рамках здобуття

наукового ступеня докторів філософії третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» і у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія»; висвітлення результатів наукової і практичної діяльності викладачів Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука і здобувачів ступеня доктора філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України на сторінках наукових педагогічних видань.

4. Залучення колективу викладачів і студентів до наукових заходів Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

IV. Відповідальність, терміни і координація виконання.

- Сторони несуть відповідальність за виконання покладених на них обов'язків.
- Зміни та доповнення до угоди, а також припинення дії останньої можуть проводитись на основі домовленості сторін.
- Угода набуває чинності після її затвердження в університеті, з одного боку, та випускового відділу підготовки здобувачів ступеня докторів філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, з іншого.

V. Місцезнаходження, реквізити та підписи Сторін.

Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, 01103, м. Київ, вул. Михайла Бойчука, 32
ЄДРПОУ 21598958 р/р 35222251003621 в ДКСУ м. Києва (МФО 820172)
Контактний телефон: (044) 285 7716

Проректор з наукової роботи
КДАДПМД імені Михайла Бойчука,
доктор педагогічних наук, доцент
_____ С.В. Чирчик

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
м. Київ-60, вул. М. Берлінського, 9.
Контактний телефон: (044) 440-63-88
Факс: (044) 440-62-86

Заступник директора з науково-експериментальної роботи ІПОД НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
_____ Г.І. Сотська

Відповідальні за проведення викладацької практики:
Завідувач випускової кафедри підготовки здобувачів докторів філософії КДАДПМД імені Михайла

Відповідальні за проведення викладацької практики:
Завідувач випускового відділу підготовки здобувачів докторів філософії ІПОД НАПН України у

Бойчука у галузі 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), доктор педагогічних наук, професор
_____ Тименко В.П.

Гарант освітньої програми підготовки здобувачів докторів філософії КДАДПМД імені Михайла Бойчука у галузі 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), кандидат педагогічних наук
_____ Торчевська Н.В.

галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки», доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
_____ Сотська Г.І.

Завідувач випускового відділу підготовки здобувачів докторів філософії ІПООД НАПН України у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія», доктор психологічних наук, професор
_____ Помиткін Е.О.

Гарант освітньої програми підготовки здобувачів докторів філософії ІПООД НАПН України у галузі 01 «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки», доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
_____ Вовк М.П.

Гарант освітньої програми підготовки здобувачів докторів філософії ІПООД НАПН України у галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія», доктор психологічних наук, професор
_____ Становських З.Л.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач випускового відділу

_____ Г.І. Сотська

Гарант освітньо-наукової програми

_____ М.П. Вовк

**ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА ПРОХОДЖЕННЯ
ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ**здобувача наукового ступеня доктор філософії ___ року навчання
(очної/заочної форми навчання)

зі спеціальності « _____ »

№ з/п	Найменування виду діяльності	Термін виконання	Фактичне виконання	Кількість годин	Підписи керівників практики від ШООД і закладу вищої освіти
1	Відвідування лекційних занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання			8 год.	
2	Відвідування практичних / семінарських занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання			8 год.	
3	Ознайомлення з роботою студентських наукових гуртків, товариств, дослідницьких груп			6 год.	
4	Ознайомлення з інформаційними, бібліотечними ресурсами закладу вищої освіти			6 год.	
5	Проведення лекційного заняття з педагогічних /психологічних			2 год.	

	дисциплін зі студентами				
6	Проведення семінарських/практичних занять з педагогічних /психологічних дисциплін зі студентами			4 год.	
7	Розроблення інтерактивних занять на основі використання інноваційних форм і методів викладання			8 год.	
8	Розроблення матеріалів (анкет, опитувальників, завдань тощо) з метою здійснення експериментальної роботи у межах дисертаційного дослідження			8 год.	
9	Підготовка виступу у межах проведення науково-практичного заходу у закладі вищої освіти (конференції, семінарів, кафедральних засідань тощо)			6 год.	
10	Підготовка звіту і презентація результатів проходження викладацької практики на засіданні випускового відділу			4 год.	
				60 год. / 2 кредити	

УЗГОДЖЕНО:

Керівник викладацької практики
від Інституту педагогічної освіти і
освіти НАПН України

_____
(науковий ступінь, вчене звання керівника,
прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник практики від кафедри

_____
(науковий ступінь, вчене звання керівника,
прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

_____
(науковий ступінь, вчене звання керівника,
прізвище, ім'я, по батькові)

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ІМЕНІ
ІВАНА ЗЯЗЮНА**

(Навчальний заклад) _____
Кафедра _____

ЩОДЕННИК

ПРОХОДЖЕННЯ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ

здобувача наукового ступеня доктора філософії _____ року навчання
(очної/заочної форми навчання)
зі спеціальності _____

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Термін практики з _____ по _____ 201__р.

База практики _____

Керівник викладацької практики від
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН
України

_____
(науковий ступінь, вчене звання керівника)

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник практики від кафедри

_____
(науковий ступінь, вчене звання керівника)

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Київ – 201 р.

Дата проведення, участі у заході	Назва виду роботи (дисципліна, тематика, курс студентів, вид заходу, місце проведення або участі тощо)	Короткий опис проведеної роботи
1. Відвідування лекційних занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання (8 год.)		
2 год.		
2 год.		
2 год.		

2 год.		
2. Відвідування практичних / семінарських занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання (8 год.)		
2 год.		
2 год.		

2 год.		
2 год.		
3. Ознайомлення з роботою студентських наукових гуртків, товариств, дослідницьких груп (6 год.)		
2 год.		

2 год.		
2 год.		
4. Ознайомлення з інформаційними, бібліотечними ресурсами закладу вищої освіти (6 год.)		
2 год.		

2 год.		
2 год.		
5. Проведення лекційного заняття з педагогічних /психологічних дисциплін зі студентами (2 год.)		
2 год.		

6. Проведення семінарських/практичних занять з педагогічних /психологічних дисциплін зі студентами (4 год.)		
2 год.		
2 год.		
7. Розроблення інтерактивних занять на основі використання інноваційних форм і методів викладання (8 год.)		
2 год.		

2 год.		
2 год.		
2 год.		

8. Розроблення матеріалів (анкет, опитувальників, завдань тощо) з метою здійснення експериментальної роботи у межах дисертаційного дослідження (8 год.)		
2 год.		
2 год.		
2 год.		
2 год.		

9. Підготовка виступу у межах проведення науково-практичного заходу у закладі вищої освіти (конференції, семінарів, кафедральних засідань тощо) (6 год.)		
2 год.		
2 год.		
2 год.		

10. Підготовка звіту і презентація результатів проходження викладацької практики на засіданні випускового відділу (4 год.)		
2 год.		
2 год.		

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ІМЕНІ
ІВАНА ЗЯЗЮНА**

(Навчальний заклад) _____
Кафедра _____

ЗВІТ

ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ

здобувача наукового ступеня доктора філософії _____ року навчання
(очної/заочної форми навчання)
зі спеціальності _____

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Термін практики з _____ по _____ 201__р.

База практики _____

Керівник викладацької практики від
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН
України

_____
(науковий ступінь, вчене звання керівника)

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник практики від кафедри

_____
(науковий ступінь, вчене звання керівника)

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Київ – 201 р.

Назва виду роботи (дисципліна, тематика, курс студентів, вид заходу, місце проведення або участі тощо)	Дата проведення, участі у заході	Шкала оцінювання (загальний бал за вид діяльності)	Оцінка аспіранта (у балах)	Підписи керівників практики від ШООД і закладу вищої освіти
1. Відвідування лекційних занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання (8 год.)				
		1-10		
2. Відвідування практичних / семінарських занять викладачів закладу вищої освіти, аналіз змісту навчання, форм і методів викладання (8 год.)				
		1-10		
3. Ознайомлення з роботою студентських наукових гуртків, товариств, дослідницьких груп (6 год.)				
		1-10		
4. Ознайомлення з інформаційними, бібліотечними ресурсами закладу вищої освіти (6 год.)				
		1-10		
5. Проведення лекційного заняття з педагогічних /психологічних дисциплін зі студентами (2 год.)				
		1-10		
6. Проведення семінарських/практичних занять з педагогічних /психологічних дисциплін зі студентами (4 год.)				

		1-10		
7. Розроблення інтерактивних занять на основі використання інноваційних форм і методів викладання (8 год.)				
		1-10		
8. Розроблення матеріалів (анкет, опитувальників, завдань тощо) з метою здійснення експериментальної роботи у межах дисертаційного дослідження (8 год.)				
		1-10		
9. Підготовка виступу у межах проведення науково-практичного заходу у закладі вищої освіти (конференції, семінарів, кафедральних засідань тощо) (6 год.)				
		1-10		
10. Підготовка звіту і презентація результатів проходження викладацької практики на засіданні випускового відділу (4 год.)				
		1-10		
Загальна кількість балів		Максимальна кількість балів – 100 А В С Д Е	Отримано аспірантом –	

ГЛОСАРІЙ

Академічна доброчесність педагога – законодавчо врегульована норма професійної діяльності педагогічних працівників та здобувачів педагогічного фаху, що полягає у дотримання принципів об’єктивності оцінювання результатів навчання, самостійності у виконання професійних функцій, оцінюванні результатів освітньої чи наукової діяльності. Основні вимоги до академічної доброчесності викладено у ст. 42 Закону України «Про освіту» (2017), відповідно до якої академічна доброчесність визначається як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об’єктивне оцінювання результатів навчання. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації (Закон України «Про

освіту», Стаття 42, 2017). Згідно з визначенням Міжнародного Центру Академічної доброчесності (ICAI, 2013) це поняття у широкому розумінні розглядається у взаємодії з дотриманням академічною спільнотою принципів, що базуються на таких фундаментальних цінностях, як чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, мужність за будь-яких обставин та у будь-яких умовах (Глосарій. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%d0%93%d0%bb%.pdf>). Нині в Україні у напрямі утвердження академічної доброчесності в освітньо-науковому просторі здійснюються вагомі заходи: кожен заклад освіти чи наукова установа розробляє Кодекс етики вченого або педагогічного працівника; здійснюється перевірка на плагіат наукових чи навчально-методичних праць студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, викладачів; з-поміж основних критеріїв оцінювання освітніх програм у межах їх акредитації на різних рівнях (бакалаврському, магістерському, докторському) є дотримання всіма учасниками освітнього процесу норм академічної доброчесності тощо.

Бесіда – засіб і необхідний елемент вияву групової форми роботи буття людей» адже «у ході спілкування стає можливим виявлення мотивів учасників спільної діяльності, постановки мети, планування, прийняття рішень, досягнення взаєморозуміння, взаємоузгодженості, взаємодопомоги у процесі виконання дій та операцій» (Соціолого-педагогічний словник (2-ге вид). (2015). В. В. Радул, Я. В. Галета, Т. Я. Довга (Уклад. та ін.); В. В. Радул (Відп. ред.). Харків: Мачулін. 444 с., с. 34).

Бібліотечні ресурси – складові або підвиди інформаційних ресурсів. Узагальнювальне поняття «інформаційні ресурси» нагромаджених у суспільстві знань розглядається у вузькому та широкому значенні слова. У вузькому — це знання, вже готові для доцільного соціального використання, тобто відчужені від носіїв і матеріалізовані. У широкому сенсі — вони включають в себе всі відчужені від носіїв і включені в інформаційний обмін знання, існуючі як в усній, так і в матеріалізованій формі

(Конецкая, В. П. (1997.). Социология коммуникации. Москва: Междунар. ун-т бизнеса и управления, 304 с).

Бінарна (лат; binaries – який складається з двох частин) лекція, або лекція-дискурс – продовження проблемного викладу матеріалу в діалозі двох викладачів під час якої, моделюються реальні ситуації, здійснюється обговорення теоретичних і практичних питань двома фахівцями, наприклад, представниками двох різних наукових шкіл чи теоретиком і практиком. Перевагами такої лекції є актуалізація наявних у студентів знань, необхідних для розуміння діалогу та участі в ньому; створення проблемної ситуації, розгортання системи доведення тощо... На такій лекції виховується культура дискусії, вміння вести діалог сучасного пошуку і приймати рішення. Підготовка бінарної лекції передбачає попереднє обговорення теоретичних питань її учасниками, їх інтелектуальну і особистісну сумісність; володіння розвинутими комунікативними вміннями; наявність швидкої реакції і здатність до імпровізації» (Фіцула, М. М. (2002). Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ, с. 120-121). У процесі такої лекції навчальний матеріал проблемного змісту подається студентам в живому діалогічному спілкуванні двох викладачів між собою; така форма викладу спрямована на вирішення проблемних питань або здійснення міжпредметних зв'язків, коли одна проблема стає інтегрованою для викладачів різних кафедр» (Караван, Ю.В., Саницька, А.О., & Ташак, М.С. (2015). Нетрадиційні форми лекцій у вищій школі. URL: <http://nauka.zinet.info/15/karavan.php>, с. 11-19).

Викладацька практика – практична складова підготовки майбутніх фахівців (магістрів, докторів філософії), що передбачена освітньо-професійними програмами на другому (магістерському) і третьому (освітньо-науковом) рівнях освіти. Інші назви викладацької практики – асистентська, стажерська тощо. Зміст і структура програми, супровідні документи, положення про проходження викладацької практики, обсяг відведених кредитів на її проходження врегульовуються нарівні закладу вищої освіти

або наукової установи. У програмі викладацької практики доцільно представити безпосередньо зміст програми, у якій варто розкрити основні організаційні засади її проходження, етапи, форми і методи роботи, особливості планування та звітності за її результатами у межах реалізації освітньо-наукової програми. Як правило, випускові відділи (кафедри) надають зразки супровідних документів до проведення викладацької практики: угоди з закладом вищої освіти, що є партнером у реалізації практичної складової підготовки майбутніх викладачів-дослідників, індивідуальних програм проходження викладацької практики, щоденника викладацької практики, звіту про проходження викладацької практики, а також методичні рекомендації для її успішного проходження і звітності. Проходження викладацької практики у процесі підготовки майбутніх педагогів є важливою практичною складовою, що дозволяє сформувати складові педагогічної майстерності майбутнього викладача-дослідника. Метою викладацької практики є формування здатності конструювати педагогічний процес на основі сформованості аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних педагогічних умінь, які опосередковуються змістом і цінностями особистості викладача-дослідника. Завдання викладацької практики: оволодіти здатністю ефективно застосовувати основні психологічні і педагогічні концепції, положення, теорії у викладацькій діяльності; здатність бути наставником молодших колег у вдосконаленні викладацької діяльності; здатністю до професійного самоосвіти, самозростання, самореалізації у процесі викладацької роботи; формування здатності до використання прийомів педагогічної майстерності, зокрема прийомів вербальної та невербальної комунікації; формування вміння вибудовувати педагогічну взаємодію на засадах співробітництва та партнерства; оволодіння технікою налаштування на педагогічну діяльність та технікою керування психічним самопочуттям; формування здатності до активного слухання; оволодіння прийомами та методами цілеспрямованого професійного вдосконалення (Положення про акредитацію освітніх програм,

за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19>; Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015). URL: https://osvita.kpi.ua/files/downloads/Standart_EPVO.pdf).

Відеолекторій – важливий ресурс навчання, що виконує важливе функціональне навантаження, оскільки відеофільми завжди є бажаними, активізують емоційні стани, несуть позитивний заряд, сприяють переосмисленню цінностей, стратегічних цілей і рішень, спонукають до перегляду власних способів досягнень (Помиткіна, Л.В. (2015). Розвиток готовності студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень засобами відеолекторію. Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України, 1 (86), 50-56., с. 56).

Віртуальна екскурсія – різновид екскурсії, що має значні пізнавальні можливості, адже (лат. *virtus* – уявний, вигаданий, *excursion* – поїздка, подорож, похід) це складова частина навчального процесу, «форма, метод або прийом навчально-виховної роботи, суть якого полягає в умовному відвідуванні за допомогою Інтернету інтерактивних веб-сайтів визначних місць, музейних установ, мистецьких галерей світу, з метою активного засвоєння екскурсантом нових знань, цільової зацікавленості студентів музейною спадщиною і мотивування бажання безпосередньо відвідати те чи інше визначне місце або музей» (Подобєд, О. (2012). Віртуальні навчальні екскурсії історичними просторами України та зарубіжних країн. Історія в школах України, 6, 27-29, с. 28).

Вправа «незакінчені речення» – різновид практичних завдань, що дає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими..., дає присутнім змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо» (Пометун, О.І., & Пироженко, Л.В. (2004). *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання*. О.І. Пометун (Ред.). Київ: Видавництво А.С.К., с. 35).

Групова презентація – форма організації навчання, що дозволяє досягти максимальної ефективності презентації інформації, забезпечуючи одночасний вплив на зорові і слухові органи чуття слухачів (Шевченко, І.А. (2012). Використання мультимедійних презентацій як сучасного засобу навчання в системі післядипломної освіти. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 1, 23-26, с. 23).

Гуманізація освіти – центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворної функції; вияв поваги школи й педагогів до особистості дитини, довіри до неї, прийняття її особистісних цілей, запитів та інтересів; створення максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей та обдарувань дитини, для її повноцінного життя на кожному з вікових етапів, для її самовизначення (Кремень, В.Г. (Ред.). (2008). Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України. Київ: Юрінком Інтер.).

Дискусія – активний метод проведення занять, метою якого є мобілізувати практичні й теоретичні знання, погляди слухачів на проблему, що розглядається. Дискусія доречна при розгляді спірних питань, але у навчальному процесі може не виникати ситуації спірності трактувань. Із цих причин заздалегідь планувати проведення заняття як дискусію не цілком коректно. Основні передумови використання дискусії в активному навчанні такі: необхідно в складі теми, що досліджується знайти питання, про які слухачі усвідомлено дотримуються істотно різних точок зору. Це може бути зроблене в ході лекцій і інших занять; варто визначити, чи відносяться ці спірні питання до інтересів, що зачіпають багатьох (Дичківська І. М. (2004). Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав; Придатко О.В., Ренкас А.Г. (2010). Дослідження ефективності та аспекти впровадження інтерактивних засобів навчання в організацію навчального процесу ЛДУБЖД. Збірник наукових праць Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Львів).

Дослідницькі завдання – різновид практичних завдань, під яким розглядається проблемне завдання, що спрямоване вивчення певних фактів та явищ, актуалізацію знань про них з метою вироблення й систематизації суб'єктивно нової інформації про дійсність. Їх виконання передбачає здійснення студентами певних дослідницьких дій, а саме: аналіз змісту матеріалу та прийомів роботи з ним, визначення можливостей для диференціації (Степанок, К. (2018). Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи як проблема педагогічної науки. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки, 3, 292-300. Бердянськ: БДПУ).

Електронні бібліотеки – файлові сховища, в яких документи відсортовані по каталогах (папках, директоріях, фолдерах) відповідно до тематики, хронології або формату. Незважаючи на те, що бібліотечна справа в Україні знаходиться на початковій стадії на сьогодні існують і розвиваються різноманітні електронні бібліотеки та окремі електронні видання в Інтернет, серед яких можна знайти потрібні матеріали для вивчення будь-якої дисципліни в педагогічному університеті або для наукових досліджень. Як викладачі, так і студенти можуть використовувати зарубіжні мережні сховища інформації, ресурси, що дозволяють розмістити, прочитати, завантажити, викласти на окремий сайт електронні видання в мережі Інтернет (Осадчий, В.В. (2012). Система інформаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів в умовах педагогічного університету. С.О. Сисоєва (Ред.). Мелітополь: Видавничий будинок ММД. 420 с.).

Етапи публічного виступу – поетапність підготовки, написання, виголошення виступу на публіці. На *етапі інтенції* формують задум і визначають мотивацію виступу (чого автор очікує від цього заходу), тему, мету, ідею, обсяг інформації, виробляють концепцію; на *етапі диспозиції* складають план виступу, в якому чітко визначають порядок і розташування частин виступу. Окреслюють проблеми дискусійного характеру, добирають

фактичний матеріал, прогноують можливі запитання слухачів і відповіді; на *етапі елокуції* здійснюють стилістичне оформлення наукової доповіді (виступу), перевіряють матеріали на відповідність логіці викладу, точності інформації, чинним мовним (мовленнєвим) нормам; *меморія* – читання вголос допоможе перевірити написаний матеріал, провести хронометраж, внести необхідні уточнення і виправлення; варто позначити ключові слова, цифри записати буквами, перебудувати за потреби складні синтаксичні конструкції на прості речення, увести дієслова *з'ясуємо, простежимо, розглянемо, охарактеризуємо, уточнимо, пояснимо, відзначимо, порівняємо, зіставимо, розмежуємо, продемонструємо*, що виконують функції контакту. При цьому варто враховувати рівень підготовки аудиторії, обізнаності слухачів із предметом виступу. *Акція (публічне виголошення)* доповіді відзначається контактом з аудиторією. Виступ доцільно почати зі встановлення зорового контакту з присутніми, перші фрази промовити, звертаючись до залу, а не читаючи текст; після виголошення доповіді (*етап релаксації*) корисно проаналізувати змістовий і композиційний аспекти тексту крізь призму спілкування з аудиторією, сприйняття адресатом, характер концентрації уваги; з'ясувати причини ослаблення уваги слухачів, ефективність прийомів контакту з аудиторією (Семенов, О., Насіленко, Л. (2013). Українська мов: фахове спрямування – юрист. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 268 с.).

Зміст освіти – це чітко окреслений спектр знань, умінь, навичок і компетенцій, якими людина оволодіває шляхом навчання у навчальному закладі або самостійно. Зміст містить систему наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини. Зміст освіти в цілому має сприяти розв'язанню генерального завдання – формуванню гармонійної, всебічно розвиненої особистості. Коли йдеться про зміст освіти, який покладено в основі професійної підготовки, то йдеться про те, що він орієнтований на формування професійної і загальної культури фахівців у широкому розумінні

(Гладуш, В.А., & Лисенко, Г.І. (2014). *Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія*, с. 80).

Індивідуальна освітня траєкторія педагога – шлях особистісного і професійного розвитку педагога в умовах формальної (у системі післядипломної освіти), неформальної (неінституалізовані форми професійного удосконалення) та інформальної (самоосвіта) освіти з метою реалізації власного потенціалу, розвитку набутих компетентностей, спрямованості на саморозвиток та самовдосконалення упродовж життя. Згідно з Законом України «Про освіту» (2017) індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план. З-поміж основних чинників, які дозволяють спроектувати індивідуальну освітню траєкторію розвитку кожного педагога визначають *внутрішні* (спрямованість на неперервність розвитку професіоналізму, задоволення кар'єрних прагнень, матеріальних потреб, самореалізація, потреба у визнанні спільнотою, учнями) та *зовнішні* (розвиток науки, інновацій, потреби ринку праці, вимоги до працівника з боку організації, керівництва тощо) (Половенко, О. В., Кірішко, Л. М. (2018). *Безперервна освіта педагога за індивідуальною освітньою траєкторією*. Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 60 с.).

Інтеграція у навчанні – особливість викладання, що передбачає докорінну перебудову не лише педагогічного мислення, а й усієї системи освіти – вихід викладача за межі власного предмета. Саме можливість поєднати матеріал з різних дисциплін у межах заняття з метою інформаційного й емоційного збагачення мислення, почуттів студентів дала

змогу говорити про широкий рівень інтеграції в навчанні» (Шуліка, Л.В. (2008). Використання ідей інтеграції філологічних дисциплін у практиці сучасного заняття. Освіта Донбасу, 2-3, 100-106., с. 101, 103).

Інтерактив – різновид організації освітнього процесу, що реалізується шляхом використання інтерактивних методів, що почали застосовувати за кордоном, коли запроваджувалась в освіту демократична педагогіка. Інтерактивні форми і методи передбачають організацію комфортних умов учіння, при якій всі студенти активно взаємодіють між собою і викладачем, використовуючи моделювання життєвих і професійних ситуацій, ролеві ігри та методи, що дають змогу створити ситуації пошуку, співпереживання, суперечностей, ризику, сумніву, переконання, задоволення, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв’язання проблем. Викладач в інтерактивному навчанні не лише є носієм інформації і певної суми знань, завдання якого передати ці знання, а постійно і активно стимулює студента до самостійної творчої роботи, виконуючи роль проєктувальника і консультанта» (Ягоднікова, В.В. (2009). Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал»., с. 11).

Інтерактивні методи навчання – методи навчання, що дозволяють інтенсифікувати процес розуміння, засвоєння й творчого застосування знань при вирішенні практичних завдань; підвищують мотивацію, спонукають до пошукових активних дій; формують здатність мислити неординарно; надають досвід встановлення ціннісно-змістових відносин зі світом; є необхідною умовою становлення й удосконалення професійної компетентності; передбачає можливість комунікації, співробітництво у процесі пізнавальної і творчої діяльності (Сисоева, С.О. (2011). Інтерактивні технології навчання дорослих. Київ: ВД «ЕКМО»., с. 38-39). Ефективність цих методів полягає насамперед у реалізації «принципу інтеракції – постійної взаємодії учнів (студентів) між собою, їх співпраці, спілкування, співробітництва», адже «учитель (викладач) у такій моделі навчання — лише організатор і координатор інтерактивної взаємодії; у ході інтерактивного

навчання учні (студенти) вчаться бути демократичними, вчаться спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення» (Кремень, В.Г. (Ред.). (2008). Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України. Київ: Юрінком Інтер.).

Інтерпретація – поняття, яке у когнітивних науках, які досліджують феномен пізнання в аспекті отримання, збереження та переробки знань, тлумачиться як інструмент пізнання, який розширює наше знання про предмет інтерпретації; фундаментальний метод роботи з текстами як знаковими системами. В соціально-гуманітарній сфері цей метод забезпечує встановлення значення понятійних вербальних структур і тлумачиться амбівалентно: як їх аплікація на предметні області (наприклад, ідентифікація формулювань положень закону з конкретною ситуацією у практиці юриспруденції) і як надання вербальним знаковим структурам смислу» (Андрейчук, Н. (2014). Метод інтерпретації у царині герменевтичних, лінгвосеміотичних та перекладознавчих студій. *Іноземна філологія*, 127 (2), 223-230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2014_127%282%29_28, с. 224).

Кодекс етики педагогічного працівника – сукупність вимог до педагогічного працівника (вчителя, викладача) на основі дотримання етичних принципів у професійній діяльності й особистому, приватному житті, що пов'язане з реалізацією принципів етичності, гуманності, відповідальності, академічної доброчесності тощо. Нині кожен заклад освіти (загальної, фахової передвищої, вищої, післядипломної), наукова установа розробляє або удосконалює кодекс етики педагога з урахуванням змін до законодавства, сучасних тенденцій дотримання норм академічної доброчесності. Серед основних законодавчих регулятивів – Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Рекомендації з академічної доброчесності для закладів вищої освіти, розроблені у межах Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні тощо. Основними етичними принципами діяльності педагогічного працівника, які зафіксовано в Кодексах етики педагогічних працівників різних закладах освіти і наукових установ визначено такі, як:

спрямованість на всебічний розвиток учня з метою виховання громадянина, чесність, автономність, домінування інтересів учнів над власними, компетентність, сумлінність, порядність, культура поведінки, вірність слову, повага до почуттів інших, порядність, гідність, доброзичливість, здатність до взаємопідтримки, взаємодопомоги, творчої співпраці, уникнення проявів негативних емоцій, повага до людської гідності, дотримання принципів гендерної рівності тощо (Закон України «Про освіту». Стаття 42 «Академічна доброчесність». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>; Рекомендації з академічної доброчесності для закладів вищої освіти, розроблені у межах Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP за підтримки Посольства США; Розширений глосарій термінів та понять із академічної доброчесності (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>).

Комп'ютерна презентація – послідовність слайдів, на яких можуть бути текстові і візуальні матеріали (рисунок, фотографії, діаграми, музика, відеоролики). Текстові матеріали становлять електронний текст, писемне текстове PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com 215 утворення, розміщене на електронному носії та може бути подане в комп'ютерній мережі. Адресат може не лише прочитати електронний текст, а й прослухати звукові файли чи переглянути відеофайли, приєднані до такого тексту. Ознаками комп'ютерної презентації є поліадресатність і варіативність, мета – ознайомити наукову громадськість з отриманими здобутками, знайти певний відгук у колег, які проводять наукові пошуки у тих чи у суміжних галузях. Електронні тексти виконують комунікативні стратегії: стратегію привернення уваги (виділення назви електронного тексту за допомогою зміни кольору та шрифту) і стратегію інформування. Головним комунікативним завданням адресата при сприйнятті електронного тексту, є перехід від пасивного до активного засвоєння наданої в тексті інформації. За типом викладу серед наукових електронних текстів виділяються оповідні тексти, тексти–роздуми, тексти–дефініції. (Семенов, О.М. (2008). Культура

наукової української мови. Л. І. Мацько (Ред.). Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка., 252 с.).

Комунікативні уміння – професійна якість педагога, що передбачає засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування, вдосконалення умінь і навичок спілкування в офіційно-діловій сфері, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, виховання потреби в самоосвіті й самооцінці для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності; оволодіння уміннями сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування; розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення; формування умінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами, вести діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету (Гордієнко, В. (2014). Професійно-мовленнєва підготовка молодших спеціалістів біржової діяльності. (Дис. канд. пед. наук). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ., с. 101).

Круглий стіл – метод проведення заняття із слухачами які, як правило, мають досвід практичної діяльності з питання, що обговорюється. На круглому столі слухачі можуть і повинні спробувати обґрунтовано поставити питання по темі обговорення, серйозно аргументувати підходи до їхнього вирішення, а також повідомити про вдалий і невдалий досвід. Круглий стіл – це своєрідна нарада з обміну досвідом і обговоренню практичного досвіду, досягнень і помилок. Таким чином слухачі освоюють зміст теми, її ключові проблеми (Дичківська, І. М. (2004). Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав; Придатко, О. В., Ренкас, А. Г. (2010). Дослідження ефективності та аспекти впровадження інтерактивних засобів навчання в організацію навчального процесу ЛДУБЖД. Збірник наукових праць Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Львів).

Лекція (лат. lectio – читання) – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки. Лекції бувають навчальними (одна з основних форм навчального процесу й один з основних методів викладання у вузі) і публічними (одна з основних форм пропаганди й поширення наукових знань). Головні вимоги до Л.: науковість, доступність, єдність форми й змісту, емоційність викладу, органічний зв'язок з іншими видами навчальних занять — семінарами, практичними заняттями тощо (Гончаренко, С.У. (1997). Український педагогічний словник. Київ: «Либідь», 206. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/pdf>).

Майстер-клас – форма навчання, що пов'язана з передаванням концептуальної нової ідеї авторської педагогічної системи. Викладач як професіонал упродовж років виробляє індивідуальну (авторську) методичну систему, що включає цілепокладання, проектування, використання послідовності ряду відомих дидактичних та виховних методик, уроків, заходів, власних «ноу-хау», враховує реальні умови роботи з різними категоріями учасників майстер-класу. Основою майстер-класу є практичні дії показу і демонстрації творчого вирішення певного пізнавального та проблемного педагогічного завдання. Основні завдання майстер-класу в навчально-виховному процесі вищого педагогічного закладу передбачають викладання студенту основ професійного ставлення до обраної спеціальності; оволодіння професійною термінологією тієї чи іншої науки (наприклад, мистецтвознавчої, літературознавчої, мовознавчої і т.д.); формуванню творчих вмінь і навичок» (Мамчур, Н. (2013). Майстер-клас «Народний декоративний розпис» у системі естетичного виховання майбутніх учителів. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 46, 241-247., с. 242).

Метод «коло ідей» – метод навчання, що має на меті залучення всіх студентів до обговорення проблеми. Методика проведення «кола ідей» містить наступні етапи: викладач ставить дискусійне питання та пропонує обговорити в малих групах його окремі аспекти; здійснюється комплектування гомо- чи гетерогенних груп (з урахуванням індивідуально-

психологічних особливостей студентів, рівня їх знань)...; кожна група пропонує лише один аспект вирішення проблеми, яку обговорювали; групи висловлюються по черзі, поки не буде вичерпано всі відповіді; під час обговорення теми на дошці фіксується список зазначених ідей; коли всі ідеї з вирішення проблеми висловлені, можна звернутися до розгляду проблеми в цілому і підбити підсумки роботи» (Туркот, Т.І. (2011). Педагогіка вищої школи. Київ: Кондор., с. 332).

Метод «мозкового штурму» – інтерактивний метод навчання, що забезпечує активізацію колективної, групової роботи, спрямований на стимулювання процесу пізнання, формування професійних якостей, зокрема готовності до управлінської діяльності. У педагогічній теорії цей метод визначають переважно як метод колективного пошуку шляхів вирішення певної проблеми (Гнезділова, К.М., Касярум, Н.В., Король, В.М., & Савченко, О.П. (2007). Варіативність уроку в сучасній школі. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького., с. 81). Це метод розв'язання невідкладних завдань за короткий час. Сутність методу полягає в тому, що необхідно висловити як можна найбільшу кількість ідей за невеликий проміжок часу, обговорити їх та класифікувати. Цей метод використовується для вирішення складних проблем. Метод мозкової атаки можна використовувати в різних видах діяльності: в роботах з малими та великими навчальними групами, командами, індивідуальній роботі (Дичківська І. М. (2004). Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав; Придатко, О.В., Ренкас, А.Г. (2010). Дослідження ефективності та аспекти впровадження інтерактивних засобів навчання в організацію навчального процесу ЛДУБЖД. Збірник наукових праць Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Львів.)

Метод проєктів – метод навчання, в основу якого покладена ідея, що відображає сутність поняття «проєкт», його прагматичну спрямованість на результат, який отримано у процесі вирішення тієї чи іншої проблеми. Головне, що цей результат можна побачити, осмислити, застосувати в

реальній практичній діяльності. Основними вимогами до використання методу проєктів у підготовці фахівців є формулювання значущої у дослідницькому і творчому аспекті проблеми, вирішення якої потребує інтегрованого знання дослідницького пошуку; практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність» (Сисоєва, С.О. (2003). Особистісно зорієнтовані педагогічні технології: метод проєктів. Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати. Київ: Вид-во «Департамент», с. 121).

Метод театралізації – метод навчання, що ґрунтується на впровадженні елементів театральної педагогіки, що є ефективним засобом розвитку духовності, професійно-особистісних якостей майбутніх учителів..., виступає дієвим засобом саморозвитку особистості майбутніх спеціалістів. Успіх у педагогічній діяльності, досягнення певної мети надихає на подальше удосконалення необхідних якостей для самовизначення, прийняття рішень і відповідальності за них» (Сергєєва, І. І. (2011). Артистизм як елемент педагогічної майстерності. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти, 28 (32), 124-133. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О.Г. РОМАНОВСЬКИЙ (Ред.). Харків: НТУ «ХП», с. 130-131).

Методи навчання – способи організації пізнавальної діяльності учнів, яка забезпечує оволодіння знаннями, методами пізнання і практичної діяльності; упорядкована за певним принципом спільна діяльність учителя і учнів, що представляє собою систему прийомів або способів і спрямована на розв'язання навчально-виховних завдань; впорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів, які спрямовані на досягнення мети освіти. Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємозалежної діяльності викладача й учнів, спрямований на розв'язання навчально-виховних завдань. Метод – шлях пізнання; спосіб побудови і обґрунтування наукового знання; спосіб пізнання предмету науки. Метод – сукупність

відносно однорідних прийомів, операцій практичного/теоретичного освоєння дійсності (Антонова, О.Є. (Уклад). (2014). Словник базових понять з курсу «Педагогіка» (2-ге вид.) (с. 46). Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка.)

Міжпредметний семінар – різновид семінарських занять, що проводиться одним або різними викладачами і передбачає обговорення навчальної інформації, яка є предметом вивчення декількох дисциплін. На таких семінарах здійснюються співробітництво і взаємодопомога, кожен студент має право на інтелектуальну активність, зацікавлений у досягненні спільної мети семінарів, бере участь у колективному формуванні висновків і рішень. В умовах спільної роботи студент займає активну позицію (Мачинська, Н.І., & Стельмах, С.С. (2012). Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ., с. 81).

Мікродослідження – різновид науково-дослідницької діяльності, під час якого студенти набувають індивідуального досвіду дослідної роботи, у них формуються необхідні дослідницькі вміння, готовність до здійснення власного самостійного дослідження (Осова, О.О. (2011). Науково-дослідна робота як важлива складова мовної підготовки студентів-філологів. Наукові записки кафедри педагогіки XXVI, 113-120. Харків., с. 119), сприяє розвитку творчого мислення, креативних здібностей, умінь і навичок дослідницького характеру, поглибленню знань з певного предмета (Саприкіна, Н. (2010). Науково-дослідна робота як засіб розвитку креативних здібностей студентів-філологів. Вісник Львівського університету. Серія філол., 50, 342-348, с. 343).

Моделювання педагогічних ситуацій – процес утворення ситуацій-моделей, які імітують стан і динаміку навчально-виховного процесу. Найбільш доцільними формами моделювання педагогічних ситуацій є індивідуальні та групові, які обираються з урахуванням можливостей, рівня пізнавального й професійного інтересу майбутніх учителів (Савченко, К.Ю. (2013). Формування професійної компетентності майбутніх учителів

філологічних спеціальностей засобами моделювання педагогічних ситуацій.
URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream.>)

«М'які» навички (soft skills) педагога – спектр професійних й особистісних якостей, які зумовлюють успішність професійного розвитку педагога, є супровідними до професійних, фахових компетентностей, важливі з урахуванням специфіки професійної діяльності, з поміж яких – лідерські якості, здатність працювати в команді, презентаційні навички, аналітичні здібності, навички комунікація, стресостійкість, креативність та ін. Це поняття найчастіше використовується для означення супровідних до фахових компетентностей як соціальні навички, навички успішності, критерії професійної успішності, кар'єрного зростання. Іноді вживається синонімічний термін *transferable skills* (навички, що їх можна переносити). Сучасні дослідники визначають, що «soft skills» – соціологічний термін, який стосується емоційного інтелекту людини, перелік особистих характеристик, що пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми. До них належать індивідуальні, комунікативні та управлінські навички. «М'які» навички рівною мірою необхідні як для повсякденного життя, так і для професійного розвитку (Коваль, К.О. (2015). Розвиток «soft skills» у студентів — один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту, 2. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/827>). «М'які» навички на відміну від «hard skills» («тверді навички») визначають не вузькоспеціалізовані, спеціальні уміння, а універсальні, що відповідають за успішність, продуктивність, професійність діяльності. Згідно з дослідженнями О. Абашкіної науковці Інституту Макса Планка в Мюнхені (Німеччина) виокремлює наступні види «м'яких навичок», особливо важливі для фахівців у сучасному суспільстві за певними параметрами: 1. Особистісна динаміка (почуття відповідальності; прагнення до досягнень; впевненість в собі; висока мотивація). 2. Сфера міжособистісних відносин (контактність; об'єктивна самооцінка; співчуття і співпереживання іншим людям). 3. Прагнення до успіху (самовіддача; мотивація до підтримки

статусу; схильність до систематизації; ініціативність). 4. Витривалість (стійкість до критики; стійкість до невдач; позитивна емоційна установка; твердість життєвої позиції; задоволеність роботою). У Boston Consulting Group було проведено дослідження важливості soft skills для сучасних роботодавців. Виявилось, що найбільш затребувані комунікативні навички: 79% опитаних поставили їх на перше місце. Далі йдуть: активна життєва позиція – 78%, аналітичне мислення – 77%, витривалість – 75%, вміння працювати в команді – 74%, прагнення досягати поставлених цілей – 70%, здатність вирішувати конфлікти – 54%, вміння надихатися новими ідеями – 54%, креативність – 43%, надійність – 42% (Абашкина О. (2010). Soft skills: ключ к карьере. – Режим доступа: <https://www.pro-personal.ru/article/7811-soft-skills-klyuch-k-karere>). Для педагога, його успішної професійної діяльності важливими є сформованість таких «м'яких», гнучких навичок, як: комунікація відповідальність, здатність працювати в команді, партнерство, вміння вирішувати конфлікти, критично мислити, самостійно вирішувати завдання, логічність, здатність управляти власним часом, креативність, сила волі, здатність протистояти стресовим ситуацій, адаптаційні й презентаційні навички, емоційний інтелект тощо. З 2019 р. Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) здійснюється акредитація освітніх програм у закладах вищої освіти, наукових установах на всіх рівнях (бакалаврському, магістерському, докторському). З-поміж важливих критеріїв якості підготовки майбутніх педагогів (учителів, викладачів, викладачів-дослідників) визначено «м'які» навички. Відповідно здійснюється моніторинг змісту, форм і методів навчальної, дослідницької, практичної діяльності з урахуванням спрямованості на формування гнучких навичок майбутніх учителів, педагогів, дослідників.

Науковий гурток – форма організації науково-дослідницької діяльності, що ґрунтується на поясненні педагога учням і студентам з будь-якого питання, проводиться індивідуально чи з групами в позанавчальний час за певним графіком чи в міру потреби..., сприяє кращому усвідомленню

складних для учнів чи студентів питань, а також поглибленню їхніх знань і розвитку наукових інтересів (Соціолого-педагогічний словник (2-ге вид). (2015). В. В. Радул (відп. ред.), Я. В. Галета, Т. Я. Довга (Уклад. та ін.). Харків: Мачулін., 444 с., с. 171).

Науково-дослідницька діяльність – різновид діяльності педагогів, науковців, що є основою для поглибленого вивчення ключових проблем, генерування ідей, розвитку пошуково-перетворювального стилю мислення, якісного засвоєння базових знань, умінь і навичок, формування динаміки дивергентного мислення, практичних навичок, що уможливорює переосмислення одержаних знань; допомагає засвоїти нову інформацію; виробити навички самостійного оволодіння знаннями» (Степашко, В.О. (2011). Науково-дослідницька робота студентів: теорія і практика управління. Київ: Кафедра., с. 62).

Опитування – це метод збору соціологічної інформації про досліджуваній об'єкт під час безпосереднього (усне опитування, інтерв'ю) або опосередкованого (письмове опитування, анкетування) спілкування того хто опитує з респондентом. (Никандров, В. В. (2002). Вербально-комунікативные методы в психологии. Санкт-Петербург: Речь.).

Педагогічна майстерність – професійна якість особистості педагога, що пов'язана з необхідністю вияву педагогічного такту, педагогічної комунікативної дії на особистість учня (студента, магістранта, аспіранта). Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, результативність, доцільність, творчість (оригінальність) (Гончаренко, С.У. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь., с. 251). До властивостей педагогічної майстерності належать професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка (Зязюн, І.А. (Ред.), Крамущенко, Л.В., & Кривонос, І.Ф. (2004). Педагогічна майстерність. Київ: Вища школа., с. 30).

Педагог-тьютор – педагог-наставник, який має вибудовувати такі життєві ситуації, які сприятимуть вияву освітніх цілей і мотивів учнів через

реальні дії. Завдання тьютора – створення освітнього простору як простору пізнавальних ініціатив й інтересів тих, хто навчається. Тьютор проводить моніторинг освітньої діяльності тьюторанта і допомагає йому оцінити ефективність навчання, організовує зворотній зв'язок з іншими суб'єктами освітнього процесу; у різних формах консультування здійснює допомогу у самовизначенні щодо подальшої освіти (Абрамовских, Н.В., & Казаева, Е.А. (2013). Тьюторство: история и современность. URL: <http://shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2013/2013-3-31.pdf>, 2013, с. 1-6).

Портфоліо – метод навчання, що дозволяє підтримувати і стимулювати навчальну мотивацію студентів, формувати вміння вчитися, формувати мету, планувати та організовувати власну навчальну діяльність, сприяє індивідуалізації навчання; закладає додаткові можливості для успішної соціалізації (Кадемія, М.Ю., & Кобиця, А.П. (2009). Розвиток творчої активності студентів ВНЗ на основі використання технології портфоліо. В Л.Л. Товажнянського, О.Г. Романовського (Ред.). *Проблеми і перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*, 23-24 (27-28), 115–124. Харків: НТУ «ХПІ», с. 117); це комплекс матеріалів, які відповідно до поставленої мети систематизують та ілюструють процес безперервної самооцінки і корекції результатів і досягнень; технологія саморозвитку і самовдосконалення» (Сліпич, Ю.В. (2013). Портфоліо як засіб оцінки індивідуальних досягнень педагогів-художників. І.А. Зязюн (Ред.), *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід*, 36, (с. 113-118). Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», с. 114).

Практичне заняття – форма навчального заняття, при якому педагог організує детальний розгляд учнями чи студентами окремих теоретичних положень навчального предмета й формує уміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання учнем чи студентом відповідно сформульованих завдань. Практичні заняття проводяться в аудиторіях (класах) або в навчальних лабораторіях, оснащених необхідними

засобами навчання, обчислювальною технікою. Перелік тем практичних занять визначається робочою навчальною програмою предмета. (Гончаренко, С.У. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь., 267 с. URL <https://lib.iitta.gov.ua>)

Проблемна лекція – різновид лекції, що активізує особистий пошук студентів, творчу та дослідницьку діяльність студентів (Мачинська, Н.І., & Стельмах, С.С. (2012). Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ., с. 22). Така лекція опосередковано впливає на формування ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності, виробляє синтетичний спосіб освоєння системи знань з філософсько-гносеологічними можливостями самостійного пізнання професійних явищ. Високий рівень проведення лекцій у вищому навчальному закладі є фактором активізації самостійної творчо-пошукової діяльності студента, формування його світоглядних позицій і прагнення до високого професіоналізму» (Кайдалова, Л.Г. (2012). Теоретико-методичні аспекти викладання лекції у вищому навчальному закладі. Нові технології навчання, 72, 96-100., с. 98).

Проектна діяльність – це особливий вид інтелектуальної діяльності, характерними рисами якої є самостійний пошук необхідної інформації, її творче перетворення в матеріалізований продукт (виріб, сценарій, плакат, реферат, стендову доповідь, мультимедійну презентацію тощо)», а результати виконання проєкту «характеризуються такими ознаками: наявність соціально значущого завдання; планування дій щодо розв'язання проблеми; пошук інформації, яка потім буде оброблена й осмислена; створення продукту, що являє собою результати цієї діяльності; презентація продукту» (Слижук, О.А. (2012). Використання методу проєктів для організації індивідуальної роботи студентів філологічного факультету. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки, 1, 386-389, с. 387).

Проектні завдання – різновид практичних завдань, що дає змогу покращити якість засвоєння матеріалу студентами як з кожної дисципліни, так і в комплексі, формувати у них інтегральну компетентність (Глазунова, О.Г., Ковальчук, В.К., & Волошина, Т.В. (2019). Міждисциплінарний проект як засіб формування інтегральної компетентності майбутніх ІТ-фахівців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка, 1, 36-147., с. 139).

Професійно орієнтовані ситуації – моделювання проблемних ситуацій, що можуть виникати у майбутній професійній діяльності. Сутність методу полягає в тому, що у процесі розв'язання проблемної професійної ситуації використовується власний досвід, застосовується аналіз, учні (студенти, курсанти) оволодівають професійними знаннями шляхом самостійного вирішення проблеми, а не пасивним прослуховуванням інформації, вчать ся здобуті знання використовувати на практиці (Козак, Л.В. (2009). Професійно-орієнтовані форми навчання у підготовці фахівців туризму. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/1809/1/L_Kozak_PPTP_1_GI.pdf, с. 76).

Робота у малих групах – пізнавальна активність за групових форм організації навчальної діяльності, має колективний характер, створює передумови для взаємного спілкування суб'єктів навчання, дає можливість обміну інтелектуальними цінностями, порівняння й узгодження різних точок зору на об'єкти, що вивчаються (Поясок, Т. (2000). Нестандартні та нетрадиційні групові форми навчання у вузі. *Проблеми педагогічних технологій*, 3, 159-164., с. 163).

Рольові ігри – імітаційні форми навчальної діяльності майбутніх фахівців, що моделюють певні умови професійної діяльності, суголосні з реальністю. Сутність методу гри полягає в імітації різних видів професійної діяльності, спілкування за умов процесу, який розвивається динамічно, з метою формування рівнів професійної діяльності (Платонов, В.Я. (1991).

Деловые игры: разработка, организация, просвещение. Москва: Профиздат., с. 2).

Самостійна робота – різновид пізнавальної діяльності, що передбачає розв’язання типових завдань, виконання різноманітних вправ за певним зразком. На цьому рівні відбувається засвоєння навчальної інформації. За здійснення дослідницької самостійної роботи пізнавальна діяльність набуває творчого, пошукового характеру, для її реалізації визначається система оптимального поєднання методів розв’язання проблемних ситуацій. На цьому рівні розумової діяльності виявляється інтелектуальний потенціал і творчі здібності студентів, реалізуються їх дослідницькі здібності (Мачинська, Н.І., & Стельмах, С.С. (2012). *Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ., с. 151). Це специфічний вид діяльності учіння, головною метою якого є формування самостійності суб’єкта, що навчається, а формування його вмінь, знань і навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять (Козаков, В.А. (1990). Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение. Київ: Вища школа, с. 14-15); навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням, під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі (Кузьмінський, А.І. (2005). Педагогіка вищої школи. Київ: Знання., с. 309).

Семінар-дискусія – різновид семінарського заняття, що передбачає процес діалогічного спілкування учасників, під час якого відбувається формування практичного досвіду спільної участі в обговоренні та вирішенні теоретичних проблем, теоретико-практичного мислення майбутнього фахівця. На такому семінарі студент може навчитися чітко висловлювати свої думки, активно відстоювати власну точку зору, аргументовано заперечувати, спростовувати помилкову позицію одногрупника..., отримує можливість для побудови власної діяльності, що зумовлює високий рівень його інтелектуальної та особистісної активності, участі у процесі

навчального пізнання» (Луцик, І. (2009). Інтерактивні семінари як форма активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих закладів освіти. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців. Наукові записки. Серія: Педагогіка, 3, 125-130, с. 128).

Семінарське заняття – це традиційна форма навчання, який легко інтегрується з сучасними форматами навчання. Семінари відмінно модифікуються під конкретні потреби слухачів і викладача. Вони можуть відрізнятися один від одного в значній мірі по тривалості, багатолюдності, методикою викладання і т. д. Але у них є спільні риси та принципові особливості (Жиляєв, І. Б., Чижевський, Б. Г. (2011). Словник-довідник основних понять та визначень українського освітнього законодавства. Київ: Нора-Друк., 112 с.).

Спецсемінар дослідницького характеру – різновид семінарського заняття, під час якого створюються специфічні умови для вияву активності студента, магістранта, аспіранта. Метою таких семінарів є поглиблене вивчення окремих науково-практичних проблем, з котрими зустрінеться майбутній фахівець. Для семінарів характерний безпосередній контакт викладачів і студентів, тому дуже важливо встановити атмосферу довіри, взаєморозуміння, уміло втягувати студентів у дискусію» (Луцик, І. (2009). Інтерактивні семінари як форма активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих закладів освіти. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців. Наукові записки. Серія: Педагогіка, 3, 125-130., с. 126).

Студентські наукові конференції – невід’ємна форма висвітлення підсумків наукової роботи і водночас ефективний засіб об’єктивного вияву обдарованої студентської молоді, реалізації набутих ними здібностей, стимулювання потреби у творчому оволодінні знаннями, активізації навчально-пізнавальної діяльності. Проведена на відповідному рівні конференція повинна не лише підтвердити належний рівень виконаної наукової роботи, а й показати студента-дослідника як мовну толерантну

особистість. Саме на таких заходах під час наукових дискусій виробляється самостійність, оригінальність висловлювання, вміння обґрунтовувати, спростовувати хибні думки, відбувається опанування мистецтвом аргументованої полеміки» (Семенов, О.М. (2005). Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ., с. 81).

Творчий потенціал особистості – можливості особистості, що об'єднують її різнобічні якості та проявляються за допомогою творчої сили, яка визначається змістом і рівнем розвитку для перетворення і «виявляє» себе завдяки творчим здібностям», а «потенційні творчі можливості проявляються у діяльності при наявності певних причин і умов, при цьому результати творчості залежать не тільки від умов і зовнішнього замовлення, а й від ступеня розвиненості творчого потенціалу» (Сисоєва, С.О. (2014). Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури. (Монографія). Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс»., с. 68; 138).

Тезаурус (від грец. *θησαυρος* – скарб, запас) – поняття, запозичене з лінгвістики, де його тлумачать як словник, у якому лексичні одиниці певної мови представлено в сукупності їхніх семантичних значень і взаємозв'язків, тобто це повне зібрання відомостей про всі слова певної мови. Статус слова визначається його смислом, семантикою, змістовою близькістю до інших слів, з якими воно перебуває в семантичних відношеннях (семантичне гніздо). У тезаурусі розкриваються зв'язки між термінами, що використовуються в певній галузі знань» (Величко, Л. (2014). Тезаурус як засіб семантизації наукових понять. Біологія і хімія в рідній школі, 2, 40-42, с. 40). Тезаурус розглядається як сукупність понять з певної галузі науки, нагромаджених людиною чи колективом, відображає обсяг і якість інформації, якою володіє наука про предмет свого дослідження...; сукупність термінів, які належать до однієї чи кількох галузей знань зі встановленими між ними зв'язками» (Гончаренко, С.У. (2011). Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги., с. 452).

Тренінг – форма навчання, основною метою якої є виконання окремих операцій у реальних умовах професійного середовища, усвідомлення учасниками необхідності оволодіння певними вміннями, компетентностями, які забезпечують ефективність здійснення професійної діяльності. Тренінг передбачає поетапність проведення, що включає: етап планування тренінгу (аналіз потреби у тренінгу, цільової аудиторії, врахування рівня підготовки учасників тощо), етап підготовки (визначається професійною майстерністю тренера, передбачає розроблення тренінгової програми, підготовку матеріалів, самопідготовку тренера тощо), етап проведення тренінгу (знайомство, вступ, теоретична частина (усна форма викладу або представлення на слайдах, у формі відеопрезентацій), практична частина (розбір ситуацій з практики, рольова гра, практикум тощо), етап оцінювання (тести, вправи (внутрішня валідизація), міркування, судження (зовнішня валідизація), забезпечення зворотнього зв'язку (реакція на елементи тренінгу або на весь процес) (Бондарева, Л.І. (2007). Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах. (Дис. канд. пед. наук.). Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ., с. 146-155).

Фасилітативні методи – методи навчання, що опираються насамперед на ціннісно-сміслову основу майбутньої професійної діяльності, коли між суб'єктами утворюється глибокий, стійкий зв'язок допомоги, полегшення, сприяння у спрямуванні процесу пошуку інформації на професійний розвиток (Левченко, О.О. (2008). Фасилітативна діяльність педагога в контексті суб'єкт-суб'єктного підходу до педагогічної діяльності. Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка, 39, 23–28. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка., с. 25). Функція фасилітації полягає «в створенні умов та допомоги у розвитку професіоналізму суб'єктів на засадах креатопедагогіки та допомоги в налаштуванні сприйняття інформації та педагогічної взаємодії» (Левченко, О.О. (2007). Формування фасилітативної компетентності студентів-психологів за умов впровадження інтерактивних

технологій професійної підготовки. В.Д. Будько, О.М. Пехоти (Ред.), Науковий вісник Миколаївського державного університету (с. 72-73). Миколаїв: МДУ., с. 72-73).

Форма навчання – цілеспрямована, чітко організована, змістовно насичена і методично оснащена система пізнавального і виховного спілкування, взаємодії, відносин учителя й учнів. Форми організації навчання бувають трьох видів: навчально-планові форми навчання (урок, лекція, семінар, домашня робота, іспит та ін.) мають навчальне і виховне значення, сприяють формуванню світогляду, забезпечують засвоєння дітьми конкретних навчальних дисциплін, вироблення визначених умінь і навичок; позапланові форми навчання (бригадно-лабораторні заняття, консультації, конференції, гуртки, екскурсії, заняття за просунутими і допоміжними програмами) – дозволяють удосконалювати знання школярів, розширювати їх кругозір; допоміжні форми навчання (групові й індивідуальні заняття, групи вирівнювання, репетиторство) забезпечують диференціацію й індивідуалізацію навчального процесу, сприяють як подоланню відставання окремих учнів від вимог єдиного рівня загальної освіти, так і прискореному просуванню школярів, які успішно засвоюють навчальну програму. (Антонова, О.Є.(Уклад) (2014). Словник базових понять з курсу «Педагогіка» (2-ге вид.). Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка., с. 100.)

Ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань і обмежувальне значуще, істотне для даної людини від незначущого, несуттєвого. Сукупність сформованих, стійких ціннісних орієнтацій утворює своєрідну вісь свідомості, що забезпечує стійкість особистості, наступність відповідного типу поведінки і діяльності, виражену в спрямованості потреб та інтересів» (Андрущенко, В.П. (Ред.). (2005). *Філософський словник соціальних термінів*. Київ – Харків: Р.И.Ф.).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Абашкина, О. (2010). *Soft skills: ключ к карьере*. URL: <https://www.pro-personal.ru/article/7811-soft-skills-klyuch-k-karere>.

Академічна чесність як основа сталого розвитку університету. (2016). Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики». Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхов (Ред.). Київ. Таксон. 234 с.

Барбіна, Є.С., & Дзядевич, Ю.В. (2011). Особливості формування професійного іміджу вчителя. Педагогічні науки (Вип. 59, с. 195-200).

Барбіна, Є.С., Вознюк, О.В., Гриньова, В.М., Гузій, Н.В., & Дубасенюк, О.А. (2015). *Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи*. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова.

Бех, І.Д. (2009). Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*, 2, 26-31.

Бібік, Н. (2004). Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. В.О. Овчарук (Ред.), *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*, 45-50. Київ: «К.І.С.».

Бібік, Н.М., Єрмаков, І.Г., & Овчарук, О.В. (2005). *Компетентнісна освіта: від теорії до практики*. Київ: Плеяди.

Вечірко, М. (2012). Дослідна діяльність як засіб формування професійного самовизначення студентів. *Наукові записки. Педагогічні науки*, 103, 72-81.

Волкова, Н.П. (2007). *Педагогіка* (2-ге вид.). Київ: Академвидав.

Гладуш, В.А., & Лисенко, Г.І. (2014). *Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія*.

Глосарій. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.
URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%d0%93%d0%bb%d0%be%dd1%96%d0%b9.pdf>.

Голобородько, Є. (2010). Сучасні аспекти професійного становлення: реалії і перспективи. *Педагогічний альманах*, 5, 83-86.

Головань, М. (2008). Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*, 3, 10, 23-30.

Гончаренко, С.У. (2008). *Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям*. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця».

Дубасенюк, О.А., Семенюк, Т.В., & Антонова, О.Є. (2003). *Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності*. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т ім. І.Франка.

Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Закон України «Про освіту» № 2145-VIII (2017) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Закон України «Про освіту». Стаття 42 «Академічна доброчесність». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>.

Зінченко, А.Г., Саприкіна, М.А. (2016). *Навички для України 2030: погляд бізнесу*. Київ. 36 с.

Зязюн, І.А. (2001). Технологізація освіти як історична неперервність. С.О. Сисоєва (Ред.) *Педагогічні технології у неперервній професійній освіті*, 3-11. Київ: ВІПОЛ.

Зязюн, І.А. (2011). Нові технології підготовки вчителя в Україні. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки, 1.32, 16-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2011_1.

Зязюн, І.А. (Ред.). (2004). *Педагогічна майстерність* (2-ге вид.). Київ: Вища школа.

Зязюн, І.А., Крамущенко, Л.В., Кривонос, І.Ф., Самещенко, О.Г., Семиченко, В.А., & Тарасевич, Н.М. (1997). Педагогічна майстерність. І.А. Зязюна (Ред.). Київ: Вища школа.

Кайдалова, Л.Г. (2012). Теоретико-методичні аспекти викладання лекції у вищому навчальному закладі. *Нові технології навчання*, 72, 96-100.

Коваль, К.О. (2015). Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту, 2. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/827>.

Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні (2018). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.

Кучерявий, О.Г. (2010). Професійне самовиховання у вищій школі. Київ: Освіта України.

Лавріненко, О.А. (2012). Педагогічна майстерність як домінуюча складова педагогічної дії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія, 36, 221-224.

Лазаренко, Н. (2019). Професійна підготовка вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції: монографія. Вінниця: ТОВ «Друк плюс». 365 с.

Лобач, О., Лобач, К. (2020). Нормативно-правове забезпечення підготовки здобувачів ступеня доктора філософії. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/542>

Луцик, І. (2009). Інтерактивні семінари як форма активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих закладів освіти. *Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців*. Наукові записки. Серія: Педагогіка, 3, 125-130.

Мачинська, Н.І., & Стельмах, С.С. (2012). *Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ.

Меняйло, В. (2020). *Методологічні засади підготовки майбутніх докторів філософії до дослідницько-інноваційної діяльності*. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/212069>

Мороз, С.А. (2017). *Вдосконалення практики підготовки докторів філософії як напрям підвищення якості вищої освіти: державно-інституціональний аспект*. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/5495/1>

Національна рамка кваліфікацій № 509. (Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341). (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2019-%D0%BF>

Ортинський, В.Л. (2009). Педагогіка вищої школи. Київ: Центр учбової літератури. 472 с.

Кузьмінській, А.І. (2005). Педагогіка вищої школи. Київ: Знання. 486 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books.html>.

Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти: матеріали (2017). Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 5-6 жовтня 2017. Запоріжжя. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/img/Tezy_PHD_ZNU.pdf

Половенко, О. В., Кірішко, Л. М. (2018). *Безперервна освіта педагога за індивідуальною освітньою траєкторією*. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 60 с.

Пометун, О.І., & Пироженко, Л.В. (2004). *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання*. О.І. Пометун (Ред.). Київ: Видавництво А.С.К.

Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (Постанова). № 283. (2019). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-23-bereznia-2016-r-261>

Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора науку вищих навчальних закладах (наукових

установах) (Постанова). № 261. (2016). URL:
<https://www.kmu.gov.ua/npas/248945529>

Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова). № 167. (2019). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF>

Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей (2018). URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/council-recommendation-on-key-competences-for-lifelong-learning_en.

Рекомендації з академічної доброчесності для закладів вищої освіти, розроблені у межах Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP за підтримки Посольства США; Розширений глосарій термінів та понять із академічної доброчесності. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>.

Семенов, О.М. (2008). Культура наукової української мови. Л.І. Мацько (Ред.). Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка. 252 с.

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015). URL:
https://osvita.kpi.ua/files/downloads/Standart_EPVO.pdf.

Столяренко, О.В. (2015). *Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД».

Ягоднікова, В.В. (2009). *Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі*. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал».

Artyukhov, A., Luta, O. (2017). Academic integrity in Ukrainian higher education: values, skills, actions. *Business ethics and leadership* (Issue 1, pp. 34-39).